

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Aurelijos Dianos Šukevičiūtės,

V kurso, komercinės teisės

studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Asmens teisė palikti turtą testamentu - šios teisės įgyvendinimo prielaidos
ir ribojimai**

**The Right of a Person to Bequeath Property – Preconditions and
Restrictions for the Exercise of This Right**

Vadovė: doc. dr. Danguolė Bublienė

Recenzentas: lekt. dr. Saulius Aviža

Vilnius

2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamos turto palikimui testamentu keliamos prielaidos ir ribojimai. Darbe identifikuojamos sąlygos, kurias turi atitikti testatorius, norėdamas nuosavybę palikti testamentu, analizuojamos teorinės ir praktinės problemos, susijusios su šių sąlygų išpildymu. Taip pat darbe aptariami testamento turiniui ir paliekamam turtui taikomi ribojimai, analizuojamas šių ribojimų turinys bei teorinė ir praktinė problematika.

Pagrindiniai žodžiai: testamento sudarymo prielaidos, turto palikimas testamentu, reikalavimai testatoriui, testamento ribojimai, paveldėjimo teisė.

This work analyses the preconditions and restrictions of the bequests. The paper identifies the conditions that a testator must meet in order to leave property by a will, analyses the theoretical and practical problems related to the fulfilment of these conditions. The paper also discusses the restrictions applied to the content and of the will, analyses the content of these restrictions and theoretical and practical issues.

Keywords: preconditions for making a will, bequest to the estate, requirements for the testator, restrictions of the will, succession law.

TURINYS

1. TURTO PALIKIMAS TESTAMENTU	6
1.1 Pagrindiniai turto palikimo testamentu principai	6
1.2 Prielaidos ir ribojimai	7
2. TESTAMENTO SUDARYMO PRIELAIDOS	10
2.1 Prielaidos, susijusios su sandorio subjektu.....	10
2.1.1 Savarankiškumas	10
2.1.2 Veiknumas	13
2.1.3 Gebėjimas suvokti savo veiksmus ir juos valdyti.....	15
2.1.4 Kiti atvejai, kai tikroji valia nesutampa su valios išraiška	17
2.1.5 Fizinė negalia sudarant testamentą	22
2.2 Testamento sudarymo forma	23
2.2.1 Testamento formai keliami reikalavimai	23
2.2.2 Bendrojo sutuoktinių testamento formos reikalavimai ir papildomi ribojimai	25
3. TESTAMENTO SUDARYMO RIBOJIMAI.....	28
3.1 Testamento turinys.....	28
3.1.1 Testamento nuostatos, varžančios įpėdinio nuosavybės teisę	28
3.1.2 Testamento sąlygos.....	31
3.1.3 Nuostatos dėl testamento dalyko	33
3.1.4 Testamento turinio suprantamumas	34
3.2 Privaloma palikimo dalis.....	35
IŠVADOS	38
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	40
SANTRAUKA	44
SUMMARY	45

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Visais laikais asmuo rūpinosi savo nuosavybe, jos likimu po mirties. Remiantis Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos duomenimis, kasmet Lietuvoje yra sudaroma apie 20 tūkstančių naujų testamentų, taip pat vis dažniau testamentus sudaro jaunesni žmonės. Paveldėjimo testamentu institutas taip pat tampa vis labiau aktualus dėl vis sudėtingėjančių ir sparčiai besikeičiančių civilinių teisinių santykių. Testamentas tampa puikiu įrankiu testatoriui paskirstyti įpėdiniams nuosavybę savo nuožiūra priklausomai nuo įpėdinių asmeninių savybių. Tačiau sudarinėjant testamentą, ir pats testatorius, ir testamentą tvirtinantis notaras turi įvertinti, ar egzistuoja visos prielaidos sudaryti testamentą, taip pat ar testamentas nepažeidžia imperatyvių ribojimų. Kitu atveju testamentas gali būti teismo pripažintas negaliojančiu ir paskutinė testatoriaus valia liktų neišpildyta. Dėl šių priežasčių labai svarbu atskleisti teisės palikti turtą testamentu įgyvendinimo prielaidas ir ribojimus.

Magistro darbo tikslas. Išanalizuoti asmens teisės palikti turtą testamentu įgyvendinimo prielaidų ir ribojimų teisinį reglamentavimą, vertinimą teisės doktrinoje ir teismų praktikoje, nustatyti problemas, susijusias su prielaidomis ir ribojimais, kurios iškyla sudarant testamentus praktikoje.

Siekiant tikslo yra keliami šie **uždaviniai**:

1. Atskleisti asmens teisės palikti turtą testamentu prielaidas, išanalizuoti šių prielaidų turinį.
2. Atskleisti ribojimus, kurie taikomi asmeniui paliekant turtą testamentu, išanalizuoti šių ribojimų turinį.
3. Identifikuoti teorines ir praktines problemas, kylančias dėl egzistuojančių prielaidų ir ribojimų turto palikimui testamentu.
4. Pateikti siūlymus, kaip gali būti išspręstos magistro darbe identifikuotos problemos.

Magistro darbo objektas. Darbe yra analizuojamos Lietuvos teisės šaltiniuose įtvirtintos prielaidos, būtinos turto palikimui testamentu, taip pat ribojimai, susiję su testamentu turiniu ir

paliekamu turtu. Magistro darbe detaliai atskleidžiama, kokius reikalavimus reikia tenkinti sudarant testamentą ir kokie ribojimai egzistuoja testatoriui sprendžiant dėl turto likimo po mirties.

Magistro darbe naudojami šie **metodai**:

1. Sisteminis – pasitelktas analizuojant Lietuvos Respublikos civilinio kodekso, kitų teisės aktų nuostatas ir doktrinos atstovų nuomones siekiant atskleisti testatoriui taikomų sąlygų ir ribojimų turinį.
2. Dokumentų analizės – pasitelktas siekiant identifikuoti ir išanalizuoti teorines, taip pat teismų ir notarų praktikoje kylančias problemas.
3. Teleologinis – pasitelktas siekiant išsiaiškinti atskirų teisės normų tikslus, testatoriui taikomų prielaidų ir ribojimų būtinumą teisės sistemoje.
4. Lingvistinis – pasitelktas siekiant atskleisti teisės normų reikšmę.

Magistro darbo originalumas. Lietuvos teisės doktrinoje yra nemažai straipsnių apie paveldėjimą testamentu, taip pat yra ir magistro darbų šia tema. Visgi trūksta darbų, kuriuose būtų aiškiai ir detalai aptariamoms prielaidoms, taikomoms testatoriui sudarant testamentą, taip pat ir ribojimai, taikomi testamento turinio nuostatoms ir apskritai testatoriaus norams, išreiškiamiems testamente.

Svarbiausi šaltiniai. Rašant magistro darbą buvo analizuojamos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normos, reglamentuojančios paveldėjimą testamentu, nes tai pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis Lietuvos paveldėjimo teisę. Taip pat rašant magistro darbą buvo nagrinėjami notarų ir kitų teisės mokslininkų straipsniai apie praktikoje iškilusias problemas, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika ir kiti šaltiniai, aktualūs nagrinėjamai temai. Žemesnių instancijų teismų praktika buvo nagrinėjama sprendžiant probleminius klausimus, dėl kurių vis dar nepasisakė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Vienas iš naujausių darbe analizuotų šaltinių yra Lietuvos notarų rūmų 2018 m. išleista knyga apie paveldėjimo teisę, kurioje atskleista paveldėjimo teisės specialistų nuomonė atskirais probleminiais klausimais.

1. TURTO PALIKIMAS TESTAMENTU

Nuosavybė, kaip viena iš vertybių, yra saugoma daugelio nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 23 straipsnyje yra įtvirtinta, jog nuosavybė yra neliečiama, o teisę į nuosavybę saugo įstatymai (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – Civilinis kodeksas) 4 knygoje yra įtvirtinta teisė savininkui savo nuožiūra laisvai valdyti, naudoti ir disponuoti savo nuosavybe (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Įstatymų leidėjas suteikia teisę asmeniui ne tik spręsti dėl jam priklausančios nuosavybės likimo jam esant gyvam, bet ir suteikia galimybę nuspręsti, kam po mirties atiteks jam nuosavybės teise priklausantis turtas.

1.1 Pagrindiniai turto palikimo testamentu principai

Mirus turto savininkui, nuosavybė kitiems asmenims pereina paveldėjimo būdu. Paveldėjimas – tai mirusio fizinio asmens turtinių teisių, pareigų ir kai kurių asmeninių neturtinių teisių perėjimas jo įpėdiniams pagal įstatymą arba (ir) pagal testamentą. Taigi, asmuo gali pasirinkti, kaip turtas po jo mirties pereis įpėdiniams – ar įstatyme nustatyta tvarka, ar sudarius testamentą. Įstatyme nustatyti įpėdiniai yra pagrįsti giminyste, taip pat sudaryta santuoka. Tačiau testamentu gali paveldėti ženkliai platesnis asmenų ratas, nes testatorius, o ne įstatymas, nurodo, kas paveldės turtą. Taigi, turto palikimas testamentu yra vienas iš disponavimo nuosavybe būdų, nes taip turtas yra perleidžiamas testatoriaus konkrečiai nurodytiems tretiesiems asmenims. Savininkas laisva valia turtą ar jo dalį gali palikti testamentu kam jis nori – tai teisinėje literatūroje apibrėžiama testatoriaus laisvės principu (Šaltauskienė, 2018, p. 38).

Testatoriaus laisvės principas pasireiškia tuo, jog asmuo gali pasirinkti, ar sudaryti testamentą, ar jo nesudaryti. Jeigu testamentas yra sudaromas, testatorius laisvai gali apsispręsti dėl jo turinio. Testatorius nusprendžia, kokiems asmenims palikti turtą; gali nustatyti arba nenustatyti paveldimo turto dalis; palikti turtą visuomenei naudingam tikslui ar labdarai; atimti paveldėjimo teisę iš vieno arba kelių įpėdinių, kurie galėtų paveldėti pagal įstatymą; įtraukti į testamentą testamentinę išskirtinę, įpareigojimus, sąlygas ar pageidavimus, neprieštaraujančius įstatymams. (Šaltauskienė, 2018, p. 39). Principo turinį atskleidžia ir Civiliniame kodekse įtvirtinta testatoriaus teisė sudarytą testamentą bet kada pakeisti, papildyti ar panaikinti. Svarbu paminėti, jog vėliau sudarytas testamentas panaikina visą pirmesnę testamentą ar tą testamentą dalį, kuri prieštarauja vėliau sudarytam testamentui. Taip yra saugoma paskutinioji testatoriaus valia, leidžiant ją keisti iki pat mirties. Testatorius laisvas pasirinkti ir testamentą formą – ar sudaryti oficialųjį, ar asmeninį testamentą.

Lietuvoje vienintelė galima asmens paskutinės valios išraiškos forma yra testamentas. Civilinio kodekso 5 knygoje reglamentuojama, jog paveldima pagal įstatymą tik tuo atveju, kada tai nepakeista ir kiek nepakeista testamentu. Taip yra įtvirtintas testamentinio paveldėjimo prioritetas prieš paveldėjimą pagal įstatymą. Taigi, jei asmuo yra sudaręs testamentą, jo turtas po mirties atiteks įpėdiniams, nurodytiems testamente, o ne įstatyme. Taip yra gerbiama asmens teisė pasirinkti, kam palikti savo nuosavybę po mirties (Šaltauskienė, 2018, p. 42). Teisės doktrinoje testamentu laikomas asmeninis, vienašalis, rašytinis, įstatymo nustatyta tvarka testatoriaus sudarytas sandoris, kurio teisiniai padariniai atsiranda tik testatoriui mirus (Vileita, 2003, p. 24). Kaip ir kiekvienas sandoris, taip ir testamentas turi atitikti tam tikrus reikalavimus. Sandoriais pagal Civilinį kodeksą laikomi asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas. Testamentui sudaryti reikalinga tik vienos šalies valia, todėl testamentas yra laikomas vienašaliu sandoriu. Tik esant kitų asmenų sutikimui testamento pagrindu jiems gali atsirasti tam tikros pareigos. Taip pat šis vienašalis sandoris nesukelia teisių ir pareigų, teisinių pasekmių nuo sudarymo momento. Teisinės pasekmės iškyla tik įvykus juridiniam faktui – testatoriaus mirčiai (Šaltauskienė, 2018, p. 43). Taigi, palikdamas turtą testamentu, asmuo negali būti užtikrintas, jog turtas atiteks būtent konkrečiam asmeniui, nes vienašalis sandoris neįpareigoja kitos šalies priimti palikimo. Tačiau didelė tikimybė, jog turto vertei viršijant skolas, greičiausiai palikimas bus priimtas.

1.2 Prielaidos ir ribojimai

Asmuo, norėdamas savo turtą palikti testamentu, turi šią teisę tinkamai įgyvendinti. Tinkamas minėtos teisės įgyvendinimas priklauso nuo testamento sudarymo. Testamento, kaip vienašalio sandorio, sudarymui ir galiojimui taikytini bendrieji (sandoriams) ir specialieji (paveldėjimui) įstatymų leidėjo nustatyti reikalavimai. Teismų praktikoje yra nurodyta, jog kaip ir kiekvienas sandoris, testamentas turi turėti tokius būtinus elementus: subjektą, valią ir jos išraišką, turinį bei formą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga bylose..., 2018). Bet kurio iš minėtų testamento elementų neatitikimas teisės reikalavimams sandorį daro negaliojančiu.

Asmens teisės palikti turtą testamentu įgyvendinimo prielaidos ir ribojimai neatsiejamai susiję su pačiu testamento sudarymu. Būtent šio sandorio sudarymas ir leidžia palikėjui palikti turtą po mirties jo nustatyta tvarka. Tai suponuoja, jog asmens teisės palikti turtą testamentu įgyvendinimo prielaidos ir ribojimai yra pačio testamento, kaip vienašalio sandorio, sudarymo prielaidos ir ribojimai, nustatyti įstatymų leidėjo.

Prielaida – tai tam tikra būtina teisinė sąlyga testamento sudarymui. Siekiant sudaryti testamentą ir taip įgyvendinti teisę palikti turtą testamentu, turi egzistuoti atitinkamų prielaidų

visuma. Visų pirma, pats testamentinio sandorio subjektas, t. y. testatorius, turi atitikti tam tikrus reikalavimus, kad galėtų sudaryti sandorį. Tai prielaidos, kurios užtikrina, jog sandorį sudaro adekvatus ir sąmoningas žmogus. Kadangi testamentas yra vienašalis, o ne dvišalis sandoris, vertinamas tik vieno asmens testamentinis veiksnumas.

Kita testamento sudarymo prielaida – tinkama testamento forma. Testamentas gali būti sudarytas tik teisės aktuose nustatyta tvarka. Pažymėtina, jog Lietuvoje testamentas gali būti sudarytas tik rašytine forma. Įstatymų leidėjas, įtvirtindamas griežtus formos reikalavimus, apribojo galimybę testatoriui sudaryti testamentą žodine ar laisva rašytine forma. Lietuvoje, kaip ir kitose kontinentinės teisės valstybėse, yra dvi pagrindinės testamentų rūšys, kurios išskiriamos pagal sudaromo testamento formą. Pirmoji – tai oficialaus akto forma. Toks testamentas sudaromas įstatymų nustatyta tvarka, dalyvaujant oficialiam pareigūnui (dažniausiai notarui). Antroji – tai asmeninis testamentas, kurį testatorius pats surašo ranka, kad nebūtų galima suklastoti jo braižo ir parašo (Šaltauskienė, 2018, p. 55). Išskyrimas svarbus, nes testamentams taikomi skirtingi reikalavimai, atsižvelgiant kokios formos jie yra sudaromi.

Įsigaliojus naujam dabartiniam Civiliniam kodeksui, Lietuvos paveldėjimo teisėje buvo įtvirtinta nauja testamento forma – tai bendrasis sutuoktinių testamentas. Svarbu paminėti, jog šis testamentas nėra atskira oficialiųjų testamentų rūšis, tačiau jis gali būti sudarytas tik kaip oficialusis testamentas (Šaltauskienė, 2018, p. 66). Teisės doktrinoje nurodyta, jog bendrasis sutuoktinių testamentas yra dvišalis sandoris, kuris išreiškia bendrą sutuoktinių valią, kad kiekvienas po savo mirties palieka kitam, pergyvenusiam sutuoktiniui, visą savo turtą. Vienam iš sutuoktinių mirus, kitas paveldi visą mirusiojo turtą (Vileita, 2011, p. 63). Bendrajam sutuoktinių testamentui sudaryti taikomos specifinės prielaidos dėl ypatingo subjekto, taip pat tam tikri atskiri ribojimai testamento turiniui. Testamento sudarymo prielaidos detaliau bus nagrinėjamos antrojoje šio darbo dalyje.

Toliau analizuojant asmens teisės palikti turtą testamentu įgyvendinimą, svarbu paminėti, jog šios teisės įgyvendinimui egzistuoja tam tikri ribojimai. Ribojimai susiję su testamento turiniu ir testatoriaus turto paskirstymu įstatyme nustatytais atvejais. Nors testatorius laisva valia, savo nuožiūra ir nieko nevaržomas sprendžia dėl testamento turinio, tačiau kaip ir kiekvieno sandorio, taip ir testamento turinys turi būti teisėtas ir suprantamas (Vileita, 2011, p. 68). Taip pat svarbus ir testamente tvirtinamų sąlygų turinys, reikalavimai įpėdiniams ir pan. Ribojimai užtikrina, kad palikėjas nepiktnaudžiautų testatoriaus laisvės principu.

Kitas svarbus atvejis, kuomet ribojama palikėjo valia dėl testamentu paliekamo turto – privaloma palikimo dalis. Tai įstatymo nustatyta teisė, kuri nepriklauso nuo testatoriaus valios, bet veikia paveldėjimą pagal testamentą (Vileita, 2011, p. 72). Privaloma palikimo dalis sąlygoja asmenų, neįtrauktų į testamentą, galimybę paveldėti, jei tenkinamos įstatyme numatytos sąlygos. Minėti ribojimai, susiję su paliekamu turto ir testamentu turiniu, jų įtakota problematika bus nagrinėjama trečiojoje šio darbo dalyje.

2. TESTAMENTO SUDARYMO PRIELAIDOS

Šioje darbo dalyje nagrinėjamos prielaidos, kurios būtinos testamentu sudarymui. Jos išskirtos į dvi grupes – pirmiausia aptariami testatoriui keliami reikalavimai, o sekančiame skyriuje analizuojami formos reikalavimai testamentu sudarymui.

2.1 Prielaidos, susijusios su sandorio subjektu

Kadangi testamentas sudaromas tik vienos šalies, todėl pagrindinė testamentu sudarymo prielaida ir yra vienas asmuo, turintis testamentinį veiksnumą. Civilinio kodekso 5.15 straipsnyje įstatymų leidėjas išskiria testamentinį veiksnumą į tris dalis: savarankiškumą, veiksnumą paveldėjimo srityje ir savo veiksmų reikšmės bei pasekmių suvokimą. Taip pat atskirai galima išskirti ir laisvą testatoriaus valią kaip būtiną prielaidą, nes veiksnus, gebantis suvokti savo veiksmų reikšmę asmuo gali būti priverstas trečiųjų asmenų sudaryti atitinkamo turinio testamentą. Toliau šiame skyriuje bus detalios aptariama kiekviena iš paminėtų prielaidų.

2.1.1 Savarankiškumas

Civilinio kodekso 5.15 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog testatorius gali sudaryti testamentą tik pats. Testamentas yra išskirtinai asmeninis sandoris, todėl testamentu negalima pavesti sudaryti savo atstovui ar kitam asmeniui. Civilinio kodekso 2.132 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog asmenys turi teisę sudaryti sandorius per atstovus, išskyrus tuos sandorius, kurie dėl savo pobūdžio gali būti asmenų sudaromi tiktai asmeniškai. Testamentas priskiriamas prie šių išimtinio pobūdžio sandorių. Teisės doktrinoje atstovavimo draudimas grindžiamas ne tik asmeniniu šio sandorio pobūdžiu, bet ir tuo, jog galimybės sukčiavimui ir apgauliui sudarant testamentą yra pernelyg didelės. Per atstovą sudarytas testamentas negalioja ir yra laikomas niekiniu (Šaltauskienė, 2018, p. 44). Asmeninį testamentą testatorius turi pats surašyti ranka ir pasirašyti. Tokiu reikalavimu siekiama apsaugoti testatoriaus valią, nes pats asmeninio testamentu sudarymas nėra toks saugus, mat jis nėra tvirtinamas notaro ar kito oficialaus asmens. Joks asmuo negali surašyti asmeninio testamentu už testatorių. Kito asmens surašytas testamentas, nors pasirašytas paties testatoriaus, negalioja. Asmeninis testamentas taip pat negali būti atspausdintas, nuskenuotas ar surašytas kompiuterine technika. Toks reikalavimas grindžiamas tuo, jog būtų įmanoma identifikuoti, ar asmeninį testamentą surašė pats testatorius (Šaltauskienė, 2018, p. 76). Reikalavimas asmeninį testamentą surašyti ranka sumažina galimybę, jog testamentas bus suklastotas ar sudarytas prieš testatoriaus valią, tačiau šis reikalavimas iki galo neapsaugo testatoriaus nuo grasinimų, fizinės ar psichinės prievartos panaudojimo. Taip pat toks testamentas gali būti paslėptas, sunaikintas, jeigu nėra perduotas

saugoti notarui (Vileita, 2011, p. 57). Asmeninio testamento specifika niekuomet neleidžia konstatuoti fakto, kad tokiaame testamente tikrai atsispindi tikroji testatoriaus valia, nes niekas iš oficialių asmenų ar liudytojų nestebi testamento sudarymo eigos. Tačiau įstatymų leidėjui įtvirtinus tokį testamento tipą, nesant jokių aiškių pažeidimų tenka preziumuoti, kad testamentas galioja ir atspindi tikrąją testatoriaus valią.

Savarankiškumo reikalavimas nereiškia, jog visi testamentai turi būti surašyti testatoriaus ranka. Oficialųjį testamentą rengia notaras ar konsulinis pareigūnas, šiuo atveju pats testamento turinys turi būti savarankiška testatoriaus valios išraiška, o pats tekstas surašomas oficialiojo asmens (padiktuojamas testamento turinys). Teisės doktrinoje yra aiškiai išreikšta pozicija, kad notaras neturi tvirtinti kito asmens surašyto testamento (Vileita, 2011, p. 49). Testatorius gali atsinešti savo užrašus ir pateikti juos notarui, tačiau tokie užrašai negali būti akivaizdžiai surašyti kito asmens. Vienoje kasacinėje byloje teismas pasisakė, jog būsimo testamentinio įpėdinio išankstinis testamento teksto suformulavimas prieštarauja sąžiningumo principui ir tam tikra prasme siejasi su testatoriaus valios trūkumu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, notaras privalo išsiaiškinti tikrąją testatoriaus valią, tačiau negali į testamentą įtraukti kitų asmenų teiginių ar pasiūlymų, jeigu pats testatorius neprašo jų įtraukti į testamentą.

Testatorius, sudaręs oficialųjį arba asmeninį testamentą, turi jį pasirašyti pats. Testatoriaus nepasirašytas testamentas negalioja. Civilinio kodekso 5.29 straipsnyje numatyta, jog jeigu asmuo dėl fizinių trūkumų negali pasirašyti testamento, jo prašymu testamentą gali pasirašyti kitas asmuo. Toks testamento pasirašymas yra išimtinis, todėl turi atitikti sąlygas, nurodytas teismų praktikoje: 1) testatorius turi asmeniškai paprašyti, kad už jį pasirašytų kitas asmuo; 2) kitas asmuo turi būti veiksnus ir neturi būti įpėdiniu pagal testamentą; 3) testamentas turi būti pasirašomas notaro (arba kito pareigūno, įgalioto tvirtinti testamentus) ir kitų dviejų liudytojų; 4) testamente turi būti nurodoma priežastis, dėl kurios testatorius negalėjo pats pasirašyti. Kadangi testatoriaus parašas yra vienas svarbiausių testamento rekvizitų, kurio nebuvimas testamentą daro negaliojantį, ypatinga svarba turi būti skiriama fakto, kad testatorius pats negali pasirašyti testamento, nustatymui. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad atsižvelgiant į testamento teisinę prigimtį ir reikšmę, negalėjimas asmeniškai pasirašyti testamento turi būti absoliutus, t. y. turi būti nustatyta, kad testatorius objektyviai negali pats pasirašyti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje). Tai gali būti fiziniai trūkumai (rankų neturėjimas, aklumas), arba dėl ligos testatorius gali nevaldyti rankų, nėra pajėgus išlaikyti rašiklio ir panašiai. Svarbu paminėti,

jog negalima tvirtinti testamentu asmens, kuris negali pasirašyti dėl psichikos ligos, dėl to, kad nesuvokia savo veiksmų reikšmės ir negeba jų valdyti. Teisės doktrinoje prie kitų priežasčių, dėl kurių testatorius negali pasirašyti testamentu, priskirtinas testatoriaus neraštingumas. (Vileita, 2011 p. 51). Tačiau ši negalėjimo pasirašyti priežastis yra labai reta, kadangi turi būti nustatytas absoliutus negalėjimas pasirašyti, taigi, asmuo turi būti absoliučiai neraštingas. Bylų, kuriose nagrinėjamas neraštingumas, nėra daug, tačiau esamose bylose išreikšta nuomonė, jog jei testatoriaus parašai yra primityvūs ir nevienodi, tai neleidžia daryti išvados, kad testatorius yra beraštis. Jeigu notaras pastebi, kad parašai nėra tobulai sutampantys, labai paprasti ir galimai pasirašyti mažaraščio žmogaus, tai negali būti vertinama kaip visiškai beraščio žmogaus parašo nebuvimas ar pasirašymas kryželiu (Vilniaus apygardos teismo 2016 m. sausio 29 d. sprendimas civilinėje byloje; Vilniaus apygardos teismo 2008 m. kovo 15 d. sprendimas civilinėje byloje). Taigi, jei tik įmanoma, testatorius turi pats pasirašyti testamente ir taip patvirtinti, jog sutinka su testamentu turiniu.

Teisės doktrinoje sutinkama nuomonė, jog pasirašyti testamente gali tik toks asmuo, kuris buvo pakviestas paties testatoriaus, nes Civiliniame kodekse numatyta, kad testamentą pasirašo kitas asmuo testatoriaus prašymu. Testamentu už testatorių negali pasirašyti asmuo, kurį pakvietė notaras ar kitas asmuo, tvirtinantis testamentą (Vileita, 2011, p. 52). Tačiau teismų praktikoje vyrauja švelnesnė pozicija. Teismui vertinant, ar testamentas buvo sudarytas laikantis įstatymų nustatytos tvarkos, nėra teisiškai reikšminga, kaip šis procesas buvo organizuotas – testatoriui tiesiogiai paprašius liudytojų ir pasirašančio asmens ar tai padarius per kitus asmenis. Svarbiausia nustatyti, kad testamentas buvo pasirašomas liudytojams, notarui bei testatoriui dalyvaujant ir toks pasirašymas atitiko testatoriaus valią (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje). Tačiau jeigu testamentu pasirašymo procedūrą organizuoja ne testatorius, o kitas asmuo ir byloje nepakanka duomenų, kurie sudarytų pagrindą išvadai, kad testatorius išreiškė valią, jog už jį, nors ir kito asmens pakviestas, pasirašytų kitas asmuo, tai pripažįstama Civilinio kodekso 5.29 straipsnio pažeidimu ir testamentas laikomas negaliojančiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje). Minėtoje normoje taip pat įtvirtinta, kad pasirašantis asmuo negali būti įpėdinis pagal testamentą, tačiau nėra plačiau aptarta liudytojų padėtis. Žinoma, siekiant apsaugoti tikrąją testatoriaus valią, tinkamas sprendimas būtų liudytojais kviesti asmenis, kurie nėra įpėdiniai pagal testamentą, taip išvengiant galimų abejonių, tačiau įstatymas nedraudžia liudytojais būti įpėdiniais. Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, jog kito asmens pasirašymo testamente tvarka detalčiai nėra įtvirtinta įstatyme, todėl suinteresuotų

asmenu, įpėdinių dalyvavimas sudarant testamentą nėra draudžiamas, jei to prašo testatorius ir nėra aplinkybių, patvirtinančių darytą neleistiną poveikį testatoriaus valiai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje). Kaip matoma, teismų praktikoje vyrauja švelnesnė pozicija kai kalbama apie kito asmens pasirašymą testamente. Kadangi teisės aktuose nėra detaliai nurodyta testamentinio tvirtinimo tvarka, remiantis civilinės teisės dispozityvumo principu turėtų būti laikomasi švelnesnės teismų pozicijos. Taip pat remiantis teismais logiška būtų leisti ne tik testatoriui (kuris paprastai atsiradus poreikiui testamentą pasirašyti kitam asmeniui yra labai blogos būklės), bet ir kitam asmeniui pasirūpinti asmeniui, kuris pasirašys testamente. Tačiau visuomet turi būti aiškiai išreikštas testatoriaus sutikimas leisti pasirašyti testamentą kitam asmeniui.

Nagrinėjant kito asmens pasirašymo testamente institutą svarbu paminėti, jog šios tvarkos negalima taikyti asmeniniam testamentui, nes toks testamentas turi būti surašytas tik testatoriaus ranka ir jo paties pasirašytas (Vileita, 2011, p. 53). Tik oficialusis testamentas gali būti pasirašytas ne testatoriaus, o kito asmens.

Taigi, labai svarbu, jog testatoriui savarankiškai išreiškus savo valią, ji būtų užtvirtinta parašu. Pasirašyti turi tik pats testatorius, nebent egzistuoja išimtinės aplinkybės, kurioms esant, pasirašyti gali ir kitas asmuo, būtinai testatoriui sutinkant su tokiu testamentu pasirašymu. Parašas testamente užtvirtina išreikštą testatoriaus valią. Detalios kito asmens pasirašymo tvarkos neįtvirtinimas teisės aktuose teismams leidžia nuolaidžiau vertinti šią procedūrą, tačiau pakankamai sunku nustatyti, ar visgi nepakvietęs kito asmens už jį pasirašyti, testatorius visgi išreiškė savo valią ir sutiko su tokiu testamentu užtvirtinimu. Paties testatoriaus išreikštas pakvietimas leidžia nustatyti, kad testatorius pageidauja, jog už jį pasirašytų kitas asmuo.

2.1.2 Veiksnumas

Tikrąją savo valią sudaryti sandorį gali išreikšti tik veiksnus šioje srityje asmuo. Testamentas pripažįstamas negaliojančiu, jeigu asmuo testamentu sudarymo metu buvo neveiksnus (Šaltauskienė, 2018, p. 46). Remiantis Civilinio kodekso 2.5 straipsnio 1 dalimi, fizinio asmens civilinis veiksnumas atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina aštuoniolika metų. Taigi, įprastai prielaida sudaryti testamentą atsiranda tuomet, kai asmuo tampa pilnamečiu.

Testamento negali sudaryti nepilnamečiai, nes jie nėra visiškai veiksnūs, išskyrus Civilinio kodekso 2.9 straipsnyje įtvirtinta tvarka emancipuotus nepilnamečius. Emancipacijos

sąlygos yra kelios: 1) nepilnametis turi būti sulaukęs šešiolikos metų; 2) yra nepilnamečio, sulaukusio šešiolikos metų, noras (sutikimas) pripažinti jį visiškai veiksniu; 3) įrodymai patvirtina, kad nepilnametis yra visiškai savarankiškas, sugeba tvarkyti savo turtą, todėl yra pagrindo leisti jam savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises ir vykdyti visas civilines pareigas. Emancipacijos panaikinimas galioja tik į ateitį ir neturi grįžamosios galios (Mikelėnas, 2002, p. 35). Todėl testamentas, sudarytas iki emancipacijos panaikinimo, galiotų (Šaltauskienė, 2018, p. 48). Taip pat testamentą gali sudaryti nepilnamečiai asmenys, kurie sudarę santuoką pagal Civilinio kodekso 2.5 straipsnio 2 dalį, įgyja visišką veiksnumą nuo santuokos sudarymo momento ir išlieka veiksnūs nutraukus santuoką, kai ši nutraukta ar pripažinta negaliojančia dėl priežasčių, nesusijusių su santuokiniu amžiumi. Taigi, įstatymų leidėjas leidžia dviem atvejais sudaryti testamentą nepilnamečiam asmeniui, kitu atveju asmuo turi sulaukti pilnametystės. Tokios bendros amžiaus ribos nustatymas testamentu sudarymui Lietuvoje grindžiamas tuo, jog paprastai nepilnamečiai asmenys nebūna sukaukę vertingo turto, taip pat neatlieka karinės tarnybos, kas irgi galėtų tapti viena iš paskatų sudaryti testamentą jauname amžiuje.

Testamento negali sudaryti asmenys, kurie teismo pripažinti neveiksniais arba kurių veiksnumas yra apribotas paveldėjimo teisinių santykių srityje. Asmenį neveiksniu arba ribotai veiksniu gali pripažinti tik teismas. Neveiksnius ir ribotai veiksnūs asmenys yra registruojami Neveiksnių ir ribotai veiksnųjų asmenų registre, todėl informacija apie asmens neveiksnumą yra lengvai surandama ir pasiekama. Įstatymų leidėjas yra nustatęs prevencinę apsaugos funkciją notarams. Remiantis Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (toliau – Notariato įstatymas) 31 straipsnio 2 dalimi, notaras privalo įsitikinti fizinių asmenų, kuriems atliekami notariniai veiksmai, veiksnumu (Lietuvos Respublikos notariato įstatymas, 1992). Prieš tvirtinant testamentą, notaras turi patikrinti minėtąjį registrą ir įsitikinti, jog testatorius yra veiksnus paveldėjimo teisinių santykių srityje (Šaltauskienė, 2018, p. 48).

Neseniai civilinėje teisėje atsirado naujas institutas – pagalba priimant sprendimus. Pilnametis veiksnus fiziniu asmuo gali raštu sudaryti sutartį su pilnamečiu veiksniu fiziniu asmeniu, kuriuo jis pasitiki, dėl pagalbos priimant sprendimus tam tikrose gyvenimo srityse. Sutartis dėl pagalbos priimant sprendimus gali būti sudaroma, kai asmeniui dėl psichikos ir elgesio sutrikimo arba dėl kitų aplinkybių (amžiaus, ligos ar kitų) sudėtinga priimti geriausiai jo interesus atitinkančius sprendimus. Notarų rūmų išleistame leidinyje pabrėžiama nuomonė, jog negalėtų būti susitariama dėl pagalbos sudarant testamentą, nes testatorius turi išreikšti savo pageidavimus laisva valia be prievartos, taip pat remiantis Civilinio kodekso 5.15 straipsniu,

testamentą testatorius turi sudaryti tik pats. Pati pagalbos priimat sprendimus sutartis suponuoja, jog ji sudaroma tuomet, kai asmeniui sudėtinga priimti sprendimus savarankiškai. Kadangi testamentas yra išskirtinai asmeninis sandoris, jokia pagalba sudarant testamentą neturėtų būti teikiama siekiant užtikrinti, kad testamente būtų atskleista būtent testatoriaus valia (Šaltauskienė, 2018, p. 50). Tačiau Asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdienes sprendimus nustatymo tvarkos apraše (toliau – Aprašas) nurodyta, jog viena iš turtinių teisių sričių, dėl kurios gali būti teikiama pagalba priimant sprendimus, yra paveldėjimo teisiniai santykiai (palikimo priėmimas, testamento sudarymas) (Asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir..., 2015). Atsižvelgiant į testamento, kaip sandorio, specifiką, neturėtų būti sudaroma minėta sutartis įtraukiant sąlygų dėl pagalbos teikimo sudarant testamentą. Iškilus situacijai, kuomet pas notarą ateitų asmuo siekdamas sudaryti testamentą ir atsivestų kitą asmenį, teikiantį pagalbą sutarties pagrindu, notaras turėtų išaiškinti testamento kaip sandorio specifiškumą ir nurodyti, jog testamentas gali būti sudarytas tik asmeniškai. Taip pat turėtų nurodyti, jog patvirtinus testamentą, kuris sudarytas su kito asmens pagalba, ateityje galėtų kilti klausimas dėl testamento nugūnčijimo.

Taigi, testamentą turi sudaryti veiksnus paveldėjimo teisinių santykių srityje asmuo. Kadangi testamentas yra išskirtinai asmeninio pobūdžio sandoris, jis taip pat neturėtų būti sudaromas su kito asmens pagalba remiantis pagalbos priimant sprendimus institutu, nes taip sudarytame testamente gali likti neišreikšta tikroji testatoriaus valia.

2.1.3 Gebėjimas suvokti savo veiksmus ir juos valdyti

Civilinės teisės pagrindiniai principai reikalauja, jog tik gebantis suvokti savo veiksmus ir juos valdyti asmuo gali sudaryti sandorį. Dažnai pasitaiko atvejų, kad, nors veiksnumas teismine tvarka nėra apribotas, tačiau dėl ligos ar kitų priežasčių asmuo neatitinka veiksniaus asmens kriterijų (Šaltauskienė, 2018, p. 49). Tokią asmens būklę, kai asmuo nesuvokia savo veiksmų reikšmės ir padarinių, gali sukelti sveikatos problema, taip pat narkotinių, psichotropinių ir kitų cheminių medžiagų vartojimas. Tokią būklę taip pat gali lemti ir nervinė psichinė įtampa, stresinė situacija. Žinoma, tokioje padėtyje esantis asmuo testamento sudaryti negali. Teisės doktrinoje išreikšta pozicija, jog asmuo, tvirtinantis oficialiuosius testamentus, privalo įsitikinti, ar testatorius adekvačiai suvokia savo veiksmų reikšmę ir padarinius (Vileita, 2011, p. 46). Notarams tvirtinant testamentus vyrauja praktika paklausinėti testatoriaus tam tikrų klausimų ir įsitikinti, jog asmuo orientuojasi aplinkoje ir supranta savo veiksmus. Kilus įtarimui, galima pateikti užklausą gydymo įstaigai, taip pat paprašyti asmens pateikti sveikatos

pažymą (Šaltauskienė, 2018, p. 49). Jeigu įvertinus visus veiksnius notarui vis tiek kyla pagrįstų abejonių, jis turėtų atsisakyti atlikti notarinį veiksma.

Testamente, kaip ir kiekviename sandoryje, turi būti atskleista tikroji testatoriaus valia. Jeigu testamentą sudaro asmuo, kuris nesuvokia savo veiksmų reikšmės, pavyzdžiui, dėl ligos, laikoma, jog sandorio turinys neatitinka tikrosios sandorio šalies valios (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje). Testatorius turi suvokti savo veiksmų reikšmę, pats sąmoningai suformuoti savo valią ir autentiškai ją išreikšti. Sprendžiant klausimą dėl testamentą pripažinimo negaliojančiu, teismai atsižvelgia į asmens būseną sandorio sudarymo metu ir sudaryto sandorio turinį (sandorio naudingumą ar žalingumą, pagrįstumą ir pan.) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Notaras ar kitas asmuo, tvirtindamas testamentą, paprastai negali įvertinti testamentą turinio pagrįstumo, tačiau būtinai turi įvertinti testatoriaus būseną. Tai ypač turi įvertinti notari, tvirtinantys sergančių asmenų testamentus ligoninėse, taip pat išskirtiniais atvejais gydytojais, kurių patvirtinti testamentai remiantis Civilinio kodekso 5.28 straipsniu prilyginami oficialiesiems. Dažnai gydymo įstaigose notarų ir gydytojų patvirtinti testamentai yra ginčijami teigiant, jog testatorius testamentą sudarymo metu dėl ligos negalėjo išreikšti tikrosios savo valios ir nesuvokė savo veiksmų reikšmės.

Teismų praktikoje pripažįstama, jog gerbti testatoriaus valią reikalauja gero elgesio (geros moralės) taisyklės. Silpna ar nestabili testatoriaus sveikata, nelogiškas testamentą turinys nėra prielaidos, kurios sąlygoja testamentą pripažinimą negaliojančiu. Teisės doktrinoje taip pat nurodyta, jog lengvas apsvaigimas, nedidelis sveikatos sutrikimas, jeigu sandorio sąlygos atitinka protingumo ir teisingumo kriterijus, nėra pakankamas pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu (Vileita, 2001, p. 197). Teismams nustatyti, ar testatorius iš tiesų suvokė savo veiksmus gali būti sunku, nes šis testatoriaus gebėjimas vertinamas retrospektyviai, neišklausant paties testatoriaus, paprastai pagal liudytojų parodymus ar ekspertų išvadas, priimtas remiantis medicininiuose dokumentuose išlikusiais įrašais apie testatoriaus sveikatos būklę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje). Po testatoriaus mirties labai sunku nustatyti, ar tikrai egzistavo ši prielaida sudarinėjant testamentą. Dėl šių priežasčių notari, gydytojais ir kiti asmenys, kurie remiantis Civiliniu kodeksu turi teisę tvirtinti testamentus, turi kiek įmanoma labiau įsitikinti, kad testatorius yra tikrai sąmoningas ir suvokia savo veiksmų reikšmę testamentą sudarymo metu. Kilus abejonių ar egzistuoja minėtoji sandorio sudarymo prielaida, logiškesnis variantas būtų

testamento netvirtinti testatoriui esant gyvam ir sulaukti specialisto išvados dėl psichinės asmens būklės.

2.1.4 Kiti atvejai, kai tikroji valia nesutampa su valios išraiška

Valia ir jos tinkama išraiška yra kitas labai svarbus testamentinio sandorio elementas. Laisva testatoriaus valia yra būtina testamentu sudarymo prielaida. Civilinio kodekso 5.18 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog testamentą testatorius sudaro laisva valia be prievartos, suklydimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje). Tikrosios valios ir išreikštos valios testamente nesutapimą gali lemti psichinė testatoriaus būklė, tuomet paprastai asmuo iš tikrųjų nesuvokia savo veiksmų reikšmės ir (ar) nesugeba jų valdyti. Tačiau tikrosios valios ir jos išraiškos skirtingumą gali nulemti ir kiti veiksniai, pavyzdžiui, kitų asmenų įtaka arba neteisingas aplinkybių suvokimas.

Sandoris, kuris sudarytas suklydus, priskiriamas prie sandorių, turinčių valios trūkumų. Suklydimą dėl sandorio reglamentuoja Civilinio kodekso 1.90 straipsnis. Suklydimas yra neteisingas sudaromo sandorio suvokimas, nesvarbu, kaip elgiasi kiti asmenys. Jeigu asmuo neteisingai suvokia savo sudaromo sandorio aplinkybes ir padarinius dėl kitų asmenų veiksmų, tai sandorį galima pripažinti negaliojančiu ir pagal Civilinio kodekso 1.91 straipsnį, kuriame aptariami sandoriai, sudaryti dėl kitų asmenų spaudimo. Suklydimo atveju neteisingai suvokiamas testamentu turinys arba neteisingai išreiškiama valia sudaryti šį sandorį (Vileita, 2001, p. 198). Suklydus, sudaroma klaidinga prielaida apie egzistavusias esmines sandorio sudarymo aplinkybes sandorio sudarymo metu. Teismų praktikoje, sandoris gali būti pripažintas sudarytu suklydus, kai nustatomos šios aplinkybės: 1) konstatuotas suklydimo faktas; 2) suklydimas buvo esminis; 3) suklydimo faktą galima konstatuoti tik tuo atveju, jeigu buvo suklysta dėl esminių sandorio elementų, buvusių sandorio sudarymo metu, o ne dėl aplinkybių, atsiradusių po jo sudarymo. Taip pat teismas kiekvienu konkrečiu atveju turi patikrinti, ar nėra Civilinio kodekso 1.90 straipsnyje nurodytų aplinkybių, dėl kurių sandoris neturėtų būti pripažintas negaliojančiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje). Suklydimas turi esminę reikšmę, kai buvo suklysta dėl paties sandorio esmės, jo dalyko ar kitų esminių sąlygų, jeigu normaliai atidus ir protingas asmuo, žinodamas tikrąją padėtį, panašioje situacijoje sandorio nebūtų sudaręs arba būtų jį sudaręs iš esmės kitokiomis sąlygomis. Suklydimas konstatuojamas tik tuomet, kai asmuo, žinodamas tam tikras aplinkybes, analogiškais sąlygomis sandorio sudaręs nebūtų. Pažymėtina, jog sandorio sudarymo motyvas nėra esminė sandorio sudarymo sąlyga, todėl suklydimas dėl sandorio motyvų negali būti pripažintas esminiu suklydimu, išskyrus atvejus, kai sandorio

sudarymo motyvai buvo inkorporuoti į sandorį kaip esminės sąlygos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje). Remiantis Civilinio kodekso 1.90 straipsnio 1 dalimi, iš esmės suklydus sudarytas sandoris gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal klydusios šalies ieškinį. Taigi, ginčyti sudarytą iš esmės suklydus sandorį turi teisę šio sandorio šalis, kuri neabejotinai žino savo valios, buvusios sandorio sudarymo metu, turinį. Taip pat vertinant, ar apskritai buvo suklysta, reikia atsižvelgti į galimai suklydusio asmens amžių, sveikatos būklę, išsimokslinimą, sandorio sudarymo ir kitas bylai svarbias aplinkybes (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje).

Tačiau testamentu nuginkėjimo dėl suklydimo atveju, egzistuoja tam tikra specifika. Šiuo atveju jau nebegalima tiesiogiai išsiaiškinti asmens, sudariusio tokį sandorį, valios ir įsitikinti, ar testamentas sudarytas be prielaidos, įtvirtinančios laisvą valią. Testatoriaus suvokimas apie esmines aplinkybes, nulėmusias testamentu sudarymo faktą arba turinį, vertinamas neišklausant paties testatoriaus. Taigi, būtent dėl šios priežasties sužinoti, o sužinojus įrodinėti suklydimą dėl testamentu, yra labai sudėtinga. Bylų, kuriose nagrinėjamas suklydimas testamentu sudarymo atveju, yra nedaug. Esminio suklydimo fakto nustatymas sprendžiant, ar testamentas sudarytas neklystant, yra specifinis dar ir dėl to, nes testatoriaus valia, jo galimi argumentai nebūtinai atspindės vidutinio proto žmogaus suvokimą apie paliekamo turto paskirstymą įpėdiniams, tačiau testatorius su savo nuosavybe turi teisę elgtis kaip tinkamas, jei nenustatyta, jog toks elgesys neatitinka jo tikrosios valios ir prieštarauja jo interesams (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje). Išvada, kad testatorius iš esmės suklydo, gali būti padaryta išskirtinai tik tuo atveju, jei gaunami patikimi duomenys apie esminį suklydimą ir pateikiami nenuginčijami šio fakto įrodymai (Panevėžio apygardos teismo 2019 m. gruodžio 2 d. sprendimas civilinėje byloje). Taigi, nors Civilinio kodekso 5 knygoje paminėtas suklydimo institutas, tačiau jis testamentu sudarymo kontekste visai nėra išplėtotas. Minėti įstatymo ir teismų praktikos reikalavimai iškelia aukštą kartelę suklydimo įrodinėjimui, tačiau nepanaikina galimybės visgi įrodyti, kad testamentas sudarytas iš esmės suklydus t. y. be būtinios prielaidos – laisvos testatoriaus valios.

Kita galima situacija, kai tikroji testatoriaus valia gali nesutapti su valios išraiška, yra tuomet, kai testamentas yra sudarytas dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo, realaus grasinimo ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių. Civilinio kodekso 1.91 straipsnyje kartu su išvardintomis sandorių negaliojimo priežastimis paminėtas ir šalies atstovo piktavališkas susitarimas su antrąja šalimi, tačiau testamentas yra išskirtinai asmeninio pobūdžio sandoris,

kurio sudaryti per atstovą negalima, todėl ši aplinkybė negali būti testamentinio negaliojimo pagrindu. Šiame skyriuje aptariant kitų asmenų įtaką sudarant testamentą, svarbu paminėti, jog įstatymų leidėjas nurodo, jog įprastinis suinteresuotų įpėdinių įkalbinėjimas ar prašymas sudaryti jiems palankų testamentą nelaikomi prievarta ir neturi įtakos laisvai testatoriaus valios išraiškai. Taip pat ir įpėdinių dalyvavimas sudarant testamentą yra leistinas, jei tam neprieštarauja pats testatorius.

Apgaulė – tai sandorį sudarančio asmens suklaidinimas dėl esminių sudaromo sandorio aplinkybių. Apgaulė gali pasireikšti atliekant ne tik aktyvius veiksmus (meluojant dėl svarbių aplinkybių), bet ir pasyvius (nutylint svarbią informaciją) (Vileita, 2001, p. 203). Apgaulės atveju sudarytas sandoris yra ne sandorio šalies laisvos valios išraiškos rezultatas, o kito asmens nesąžiningų veiksmų rezultatas. Jeigu apgaulės nebūtų buvę, apgautoji sandorio šalis arba apskritai nebūtų sudariusi sandorio, arba būtų sudariusi jį visiškai kitokiomis sąlygomis. Čia vėlgi prieinama prie išvados, jog labai svarbu išanalizuoti apgautosios sandorio šalies valios formavimosi procesą, jos tikruosius ketinimus, aiškintis, ar ji suvokė tikrąją sandorio, atskirų jo sąlygų esmę, ar ji sprendimą dėl sandorio sudarymo ar atskirų jo sąlygų priėmė savarankiškai, ar veikiama kitų, pašalinių veiksnių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje). Kaip ir suklydimo atveju, praktikoje labai sunku įrodyti, jog testamentas buvo sudarytas apgavus testatorių, nes procese sandorio sudarytojas nedalyvauja. Bylų, kuriose analizuojamas apgaulės klausimas testamentinio sudarymo kontekste yra nedaug, visos jos paprastai baigiasi teismo konstatavimu, jog nepateikta pakankamai įrodymų pripažinti, kad testamentas buvo sudarytas apgavus jo sudarytoją. Tačiau toks apšunkintas apgaulės įrodinėjimas nepanaikina įstatyme įtvirtinto reikalavimo, jog testatorius testamentą turi sudaryti laisva valia. Šios prielaidos nebuvimas daro sandorį negaliojančiu.

Kita galima situacija, kai testamentas sudaromas ne laisva testatoriaus valia pagal Civilinio kodekso 1.91 straipsnį – smurtas. Smurtu laikytinas tiesioginis fizinis ar psichinis poveikis asmeniui, sudarančiam sandorį. Tai gali būti laisvės suvaržymas, kankinimas, mušimas, tiesioginis grasinimas atimti gyvybę, sužaloti sveikatą. Smurtas turi būti toks, kad galėtų paveikti konkretų fizinį asmenį konkrečiomis aplinkybėmis, atsižvelgiant į asmens, vartojusio smurtą, ir asmens, kuriam taikytas smurtas, lytį, amžių, būseną, fizinį pajėgumą ir kt. Smurtas turi būti žymus ir realus, tačiau nebūtinai nusikalstamas. Smurtauti gali nebūtinai tas asmuo, kuris gautų naudos iš sandorio. Svarbu, jog asmuo, kuris gavo ar būtų gavęs naudos iš neteisėtai sudaryto sandorio, žinojo arba turėjo žinoti apie šiuos veiksmus (Vileita, 2001, p. 204).

Dar viena galima laisvos valios nebuvimo priežastis – grasinimas. Realus grasinimas įstatyme apibūdinamas kaip nepateisinami ir neteisėti veiksmai prieš sandorio šalį, jos tėvus, vaikus, sutuoktinį, senelius, vaikaičius ar kitus artimuosius šalies giminaičius, arba prieš jų turtą ar reputaciją. Grasinimas turi būti realus. Vertinant grasinimo realumą, reikia atsižvelgti į padarinius, kurių galėjo atsirasti atlikus veiksmus, kuriais buvo grasinama, šių padarinių realumą, pobūdį. Sandoris pripažintinas sudarytu be tikrosios testatoriaus valios, kai grasinama atlikti tiek neteisėtus, tiek teisėtus veiksmus, nes abiem atvejais kitos šalies valia sudaryti sandorį nėra laisva – ją lemia grasinimas (Vileita, 2001, p. 202-203). Tačiau vėlgi, testamentu atveju, įrodinėti apie būtą grasinimą, kai sandorio sudarytojo nebėra, yra labai sudėtinga. Testamentų pripažinimo negaliojančiais bylose pripažinti, kad sandorio šalies valia buvo paveikta kito asmens grasinant, gali būti padaryta tik tuo atveju, jei gaunami patikimi duomenys apie asmens išreikštosios valios neatitiktį tikrajai valiai ir jei pašalinamos visos pagrįstos abejonės dėl išreikštos palikėjo valios atitikties jo tikrajai valiai (Kauno apygardos teismo 2019 m. birželio 11 d. sprendimas civilinėje byloje). Panaši situacija yra ir dėl ekonominio spaudimo, kuris pripažįstamas vienu iš realaus grasinimo būdų. Šis būdas dažniausiai gali būti taikomas esant verslo santykiams, nors pasitaiko ir bandymų nuginčyti testamentą remiantis šiuo pagrindu. Sandorį galima pripažinti negaliojančiu remiantis šiomis aplinkybėmis: 1) kitas asmuo reikalavo sudaryti sandorį; 2) grasino ekonominiais padariniais, kurių atsiradimas priklausė nuo jo nesąžiningų veiksmų; 3) sandoris sudarytas akivaizdžiai nenaudingomis jį sudariusiam asmeniui sąlygomis; 4) nesant ekonominio spaudimo, sandoris nebūtų sudarytas. Įrodyti šias aplinkybes testatoriui nesant gyvam yra labai sudėtinga. Teismai paprastai atmeta tokius ieškinius dėl įrodymų trūkumo (Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. gegužės 21 d. sprendimas civilinėje byloje).

Sunkios aplinkybės – taip pat viena iš galimų priežasčių, dėl kurios sandorį sudariusios šalies valia gali nesutapti su sandoryje išreikšta valia. Ne laisva valia sudarytas pripažintinas tik toks sandoris, kuris sudarytas susiklosčius sunkioms aplinkybėms ir aiškiai nenaudingomis sandorį sudariusiam asmeniui sąlygomis, kai kita sandorio šalis, žinodama apie tokias aplinkybes, savanaudiškai jomis pasinaudojo (Vileita, 2001, p. 204-205). Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, jog susidėjusių sunkių aplinkybių instituto nuostatos taikomos ir tuomet, kai nustatoma, kad sandorį sudaręs asmuo buvo fiziškai ir (ar) ekonomiškai priklausomas nuo asmens, kurio naudai sudarė sandorį, ir sudariusio sandorį asmens priklausomybė nuo kito asmens lėmė sandorio sudarymą; asmuo, nebūdamas priklausomas nuo asmens, kurio naudai sudarytas sandoris, tokio sandorio nebūtų sudaręs. Taigi, testamentas aptartu pagrindu gali būti

pripažintas negaliojančiu, kai nustatoma įstatyme – Civilinio kodekso 1.91 straipsnyje įtvirtinta faktų visuma. Vienoje kasacinėje byloje teismas pripažino, jog dėl susiklosčiusių sunkių sąlygų, t. y. sunkios sveikatos būklės ir grėsmės būti apgyvendintai globos (slaugos) įstaigoje, testatorė sudarė ginčijamą testamentą, naudingą įpėdinei, kuri, žinodama susiklosčiusią situaciją, ją pasinaudojo, taip pažeisdama testatorės laisvą valią. Byloje testamentas pripažintas negaliojančiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje). Tai viena iš nedaugelio bylų, kuriose teismas pripažino, jog testamentas turėjo valios trūkumų remiantis Civilinio kodekso 1.91 straipsniu ir testamentu sudarymo metu neegzistavo laisvos testatoriaus valios prielaida.

Svarbu pažymėti, jog testatorius visuomet gali pakeisti anksčiau sudarytą testamentą. Tai reiškia, jog testamentas, kuris sudarytas veikiant testatoriaus valią trečiajam asmeniui, praėjus tam tikram laikui gali būti pakeistas. Galbūt todėl praktikoje labai retai pasitaiko situacijų, kuomet testamentas pripažįstamas sudarytu ne laisva valia dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo, realaus grasinimo, susidėjusių sunkių aplinkybių ar testatoriui suklydus. Jeigu testatorius, praėjus pakankamam laikui tarpui po grasinimo, smurto, sunkiai susiklosčiusių aplinkybių ar suvokimo, kad buvo apgautas ar suklydo, testamentu sąmoningai nepakeitė, tuomet testamentas nepripažįstamas negaliojančiu. Tokiu neveikimu testatorius išreiškia savo valią, kad sutinka su anksčiau sudarytu testamentu. Žinoma, ir tokioje situacijoje reikia vertinti tam tikras aplinkybes – ar testatorius buvo pajėgus nuvykti pas notarą, ar turėjo tokią objektyvią galimybę ir pan. Apskritai, teismų praktikoje akcentuojama, kad testatoriaus valia, kad ir kokia ji būtų nepalanki įstatyminiams įpėdiniams ir kitiems artimiems asmenims, ją privalu gerbti, kaip ir patį testatoriaus atminimą. Šios valios nugincijimui turi būti nustatyti egzistavę pakankamai akivaizdūs tokios valios nebuvimo įrodymai, o testamentu pripažinimas negaliojančiu galimas tik išskirtiniais atvejais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, testamentas turi būti sudarytas esant laisvai testatoriaus valiai. Nesant šios prielaidos, testamentas teismo tvarka turi būti pripažintas negaliojančiu. Tačiau praktikoje tai padaryti iš tiesų sunku, nes testatoriaus nesant gyvo, labai sunku įrodyti valios trūkumą egzistavusį testamentu sudarymo metu. Šios prielaidos egzistavimą testamente paprastai pagrindžia testatoriaus galimybė bet kada pakeisti testamentą. Taip yra užtikrinama, jog esama testatoriaus valia sutaptų su išreikštąja testamente.

2.1.5 Fizinė negalia sudarant testamentą

Teismų praktikoje numatyta, jog fizinė negalia nėra kliūtis sudaryti testamentą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga bylose..., 2018). Civilinis kodeksas reglamentuoja kurčnebylių sudaromus testamentus, taip pat jau aptartą galimybę testamentą pasirašyti kitam asmeniui. Taigi, įstatymų leidėjas neįtvirtina prielaidos, kad testatorius, sudarydamas testamentą, būtų fiziškai sveikas. Svarbi yra būtent psichinė asmens sveikata.

Remiantis Civilinio kodekso 5.28 straipsnio 2 dalimi, kurčnebylių viešieji testamentai sudaromi dalyvaujant asmeniui, kuris supranta gestų kalbą ir kuriuo pasitiki testatorius, išskyrus atvejus, kai kurčnebylys yra raštingas ir jis sudarytą testamentą perskaito bei raštu patvirtina, kad yra supažindintas su jo turiniu. Lietuvos notarų rūmų išleistame leidinyje pateikta nuomonė, jog testamento tvirtinimo procedūroje turėtų dalyvauti sertifikuotas gestų kalbos vertėjas, kuris remiantis prezumpcija yra nepriklausomas. Kitu atveju notaras, nemokantis gestų kalbos, negalėtų įsitikinti, ar šeimos narys (ar kitas testatoriaus artimas asmuo), kuris gali būti suinteresuotas testamento turiniu, tinkamai verčia į gestų kalbą (Šaltauskienė, 2018, p. 54). Tačiau teisės doktrinoje yra išreikšta ir kita nuomonė, jog testamentą gali išversti ir testatoriaus artimi žmonės – šeimos nariai ar draugai (Vileita, 2011, p. 50). Tačiau tai pakankamai rizikinga, nes artimas testatoriui asmuo, mokantis gestų kalbą ir pakviestas vertėjauti, dėl savanaudiškų paskatų gali neteisingai išversti testatoriaus tikrąją valią, todėl turėtų būti sutinkama su ankstesne nuomone, jog privalo dalyvauti sertifikuotas gestų kalbos vertėjas. Taigi, papildoma prielaida sudaryti testamentą testatoriui, kuris yra kurčnebylys, yra kito asmens, gebančio suprasti ir versti gestų kalbą, dalyvavimas. Pageidautina, jog tai būtų oficialus gestų kalbos vertėjas, nors įstatymiškai šis reikalavimas nėra įtvirtintas.

Išimtis, kai asmuo, suprantantis gestų kalbą gali nedalyvauti, taikoma tik tuomet, kai kurčnebylys testatorius yra raštingas ir gali perskaityti testamentą. Bet šiuo atveju vis tiek yra siūloma, jog dalyvautų asmuo, suprantantis gestų kalbą. Tokio asmens dalyvavimas pageidautinas, nes notaras privalo išsiaiškinti tikrąją testatoriaus valią, išaiškinti testamento turinį ir padarinius. Tai galima padaryti tik bendraujant su testatoriumi. Kitu atveju testamento turinys gali būti suprastas klaidingai, taip pat išlieka daugiau galimybių kilti ginčams dėl testatoriaus valios (Vileita, 2011, p. 51).

Aklumas taip pat nėra priežastis nesudaryti testamento. Teismų praktikoje netgi pripažįstama, jog aklas žmogus gali pats pasirašyti testamentą. Testamentas negali būti pripažintas negaliojančiu vien todėl, kad jį pasirašė regėjimo negalią turintis asmuo, galintis

suvokti sandorio esmę ir padarinius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, testamentą gali sudaryti subjektas, atitinkantis teisės normų reikalavimus, keliamus sandorio šaliai. Kaip ir sudarant kitus sandorius, asmuo turi būti veiksnus, suvokti savo veiksmų reikšmę, taip pat sandorį sudaryti laisva valia, be prievartos. Savarankiškumas yra specifinė testamento sudarymo sąlyga, susijusi su testamento, kaip sandorio, specifiška. Bent vienos iš prielaidų neegzistavimas sąlygoja testamento negaliojimą.

2.2 Testamento sudarymo forma

Civiliniame kodekse daliai sandorių yra įtvirtinti formos reikalavimai. Griežtas sandorio formos sąlygų įtvirtinimas padeda užtikrinti civilinių santykių apibrėžtumą, taip pat palengvina ginčų sprendimą. Testamentas yra specifinis sandoris, jis pradedamas vykdyti sandorio sudarytojui mirus, todėl jo sudarymui privaloma rašytinė forma. Civilinio kodekso 5.27 straipsnyje įtvirtinta, jog testamentai gali būti oficialieji ir asmeniniai. Kad testamentas galiočiau, turi būti griežtai laikomasi kiekvienos iš minėtų formų reikalavimų.

2.2.1 Testamento formai keliami reikalavimai

Norėdamas sudaryti oficialųjį testamentą, testatorius turi kreiptis į notarą arba į Lietuvos Respublikos konsulinį pareigūną atitinkamoje valstybėje. Oficialiaisiais testamentais laikyti tik notaro ir Lietuvos Respublikos konsulinio pareigūno, kuriems užsienio reikalų ministras suteikė teisę atlikti notarinius veiksmus, patvirtinti testamentai. Oficialusis testamentas sudaromas dviem egzemplioriais, kurių vienas paliekamas testamentą patvirtinusioje įstaigoje, kitas atiduodamas testatoriui. Jeigu pas testatorių ar kitą asmenį esančio testamento turinys neatitinka pas notarą saugomo testamento turinio, pripažįstama, jog pas notarą saugomo testamento turinys yra tikrasis. Svarbu paminėti, jog visi braukymai, taisymai turi būti aptarti bei patvirtinti testatoriaus ir notaro parašu (Šaltauskienė, 2018, p. 56). Notaras gali patvirtinti oficialųjį testamentą tik tokiu atveju, jei egzistuoja visos prielaidos, leidžiančios asmeniui palikti turtą testamentu, t. y. patikrina testatoriaus veiksnumą, gebėjimą suvokti savo veiksmus ir juos valdyti, prižiūri, kad testamento nuostatas testatorius formuotų savarankiškai. Taip pat notaras patikrina testamento turinio teisėtumą, logiškumą. Apskritai, oficialiojo testamento formos reikalavimai nesukelia testatoriui problemų, nes šiuo atveju notaras ar konsulinis pareigūnas prižiūri, jog forma tenkintų imperatyvius įstatymo reikalavimus. Daugiau problemų dėl formos kyla tuo atveju, kai sudaromas oficialiajam prilygintas ar asmeninis testamentas, nes tokiu atveju nėra užtikrintas asmens, žinančio testamento formai keliamus reikalavimus, dalyvavimas.

Oficialiesiems testamentams prilyginami įstatyme nurodytų asmenų patvirtinti testamentai, nes jie nuo perdavimo saugoti momento įgyja tokią pačią teisinę galią kaip ir notaro patvirtinti, t. y. oficialieji, testamentai. Šių testamentų formai ir turiniui taikomi tokie patys reikalavimai kaip ir oficialiesiems testamentams (Vileita, 2011, p. 54). Oficialiesiems testamentams prilyginamus testamentus galima skirstyti į dvi grupes: 1) patvirtinti įstaigose įstatyme nurodytų asmenų (asmenų, kurie gydomi ligoninėse ir kitose gydymo įstaigose ar gyvena socialinės globos namuose, testamentai, patvirtinti minėtų įstaigų gydytojų; karių testamentai, patvirtinti vadų; asmenų, esančių laisvės atėmimo vietose testamentai, patvirtinti viršininkų); 2) sudaryti vietose, kurios nutolusios nuo notarų biurų ir konsulinių įstaigų (asmenų, esančiuose plaukiojančiuose laivuose testamentai, patvirtinti kapitonų; asmenų, esančių numatytose ekspedicijose testamentai, patvirtinti viršininkų; testatoriaus gyvenamosios vietos seniūnų patvirtinti testamentai) (Šaltauskienė, 2018, p. 61). Testamentus griežtai gali tvirtinti tik įstatyme nurodyti asmenys, taip pat gali tvirtinti tik konkrečiose vietose esančių asmenų testamentus. Kaip matyti, asmenys, galintys patvirtinti tokius testamentus, paprastai neturi teisinio išsilavinimo, todėl ne visada jų patvirtinti testamentai gali atitikti įstatymo reikalavimus (Vileita, 2011, p. 54). Dėl šios priežasties testatoriai, jei tik įmanoma, turėtų dėl testamento sudarymo kreiptis į notarą, taip beveik panaikinant galimybę, jog dėl formos trūkumo testamentas bus pripažintas negaliojančiu ir asmens teisė palikti turtą testamentu liks neįgyvendinta.

Nors testamento formos, jo tvirtinimo tvarkos trūkumai yra pagrindas pripažinti testamentą negaliojančiu, vis dėlto turi būti sprendžiama kiekvienu konkrečiu atveju, ar dėl pažeidimo galėjo būti neišreikšta tikroji testatoriaus valia, ar, net ir nustačius tam tikrus testamento sudarymo ir tvirtinimo tvarkos pažeidimus, kitų įrodymų visuma sudaro pagrindą konstatuoti, kad testatoriaus valia atitinka sudaryto testamento turinį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje). Detalus teisinis testamento sudarymo, jo turinio ir formos reglamentavimas skirtas tam, kad šis dokumentas ir jo sudarymas nekeltų abejonų dėl testamento tikrumo. Taigi, kiekvienu konkrečiu atveju formos pažeidimas sprendžiamas individualiai, tačiau byloje nustačius daugiau pažeidimų dėl testamento sudarymo, pažeidimų visuma, įskaitant ir formos trūkumus, sąlygoja testamento pripažinimą negaliojančiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje). Pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu dėl formos reikalavimų nesilaikymo įtvirtintas Civilinio kodekso 1.93 straipsnyje. Kadangi testamentas sukuria teisinį paveldėjimo santykį tik po testatoriaus mirties, tai Civilinio kodekso 5 knygoje įtvirtinti

reikalavimai dėl testamentų formos pagal savo prigimtį laikomi imperatyviaisiais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga bylose..., 2018).

Asmenys gali sudaryti ne tik oficialiuosius, bet ir asmeninius testamentus. Asmeninis testamentas yra pati paprasčiausia testamentų forma, kadangi tokį testamentą gali savarankiškai sudaryti bet kuris asmuo, galintis pats surašyti dokumentą ranka ir jį pasirašyti. Sudarymo paprastumu ši testamentų rūšis atitinka visišką testatoriaus laisvės principą, tačiau, tokie testamentų formai taip pat taikomi imperatyvūs reikalavimai. Kaip minėta ankstesnėje darbo dalyje aptariant savarankiškumo prielaidą, toks testamentas turi būti surašytas paties testatoriaus ranka ir pasirašytas. Neigiamas šio testamentų aspektas yra tas, jog nėra aišku, ar ši testamentų testatorius sudarė laisva valia, taip pat ar suvokė veiksmų reikšmę tuo metu. Kita problema – įstatymų žinojimas. Ne visuomet testatorius, sudarydamas testamentą, žino įstatymų reikalavimus ir į testamentą gali įtraukti neteisėtų nuostatų (Šaltauskienė, 2018, p. 74). Civilinio kodekso 5.30 straipsnis reikalauja, jog asmeniniame testamente būtų nurodytas testatoriaus vardas, pavardė, testamentų sudarymo data, vieta. Testamentas turi būti testatoriaus pasirašytas. Kiekvienos iš minėtų sąlygų nebuvimas gali, o kai kuriais atvejais iš karto sąlygoja testamentų negaliojimą. Dėl šių priežasčių testatoriui patartina įgyvendinant teisę sudaryti testamentą, pasinaudoti profesionalo pagalba ir sudaryti testamentą pas notarą.

Svarbu paminėti, jog testamentas privalo būti pasirašytas paties testatoriaus. Testatoriaus parašas yra vienas iš svarbiausių testamentų rekvizitų, kurio nebuvimas testamentą daro negaliojančiu. Lietuvoje nėra įstatymo, reglamentuojančio parašą, todėl testatorius gali pasirašyti vardu ir pavarde arba / ir paprastai savo naudojamu grafiniu simboliu. Parašo funkcija, neskaitant testatoriaus identifikavimo, yra užbaigti tekstą. Parašas leidžia identifikuoti pasirašiusįjį ir pasirašyto dokumento vientisumą (Šaltauskienė, 2018, p. 52). Kaip minėta ankstesnėje darbo dalyje, negalėjimas asmeniškai pasirašyti testamentų turi būti absoliutus, tik tokiu atveju notaras gali leisti testamentą pasirašyti kitam asmeniui, dalyvaujant dar dviem liudytojams. Kito asmens pasirašymas testamente nagrinėtas ankstesnėje šio darbo dalyje.

2.2.2 Bendrojo sutuoktinių testamentų formos reikalavimai ir papildomi ribojimai

Egzistuoja dar vienas atskiras testamentų tipas, kurio forma sąlygoja papildomus reikalavimus testamentų sudarymui – tai bendrasis sutuoktinių testamentas. Šis testamentas gali būti sudaromas tik kaip oficialusis testamentas, bet turi ir kitų papildomų reikalavimų. Visų pirma, tai dvišalis sandoris, todėl turi būti sudarytas dviejų subjektų. Šiems subjektams taikomos tokios pačios privalomos sąlygos, kaip ir įprastam subjektui – veiksnumas, gebėjimas suvokti

savo veiksmus ir juos valdyti, testamentu sudarymas tik laisva valia. Tačiau pats testamentu pavadinimas nulemia dar vieną testamentu sudarymo prielaidą – minėtą testamentą gali sudaryti tik sutuoktiniai, t. y. asmenys, sudarę civilinę ar bažnytinę santuoką, registruotą Civilinio kodekso nustatyta tvarka. Tai yra vienintelis atvejis, kai testamentą gali sudaryti du asmenys. Neleidžiama tokio testamentu sudaryti kitokiais teisiniais santykiais saistomiems asmenims, pavyzdžiui, bendraturčiams, sugyventiniams ar kitiems susitariantiems asmenims. Civiliniame kodekse yra numatyti tam tikri atskiri ribojimai šio testamentu turiniui – testamentu sutuoktiniai vienas kitam turi palikti visą turtą, kuris priklausys pirmajam mirusiam sutuoktiniui mirties dieną, o ne dalį turto ar atskirus daiktus. Teisės doktrinoje, taip teismų teismų praktikoje pripažįstama, jog bendruoju sutuoktinių testamentu negalima vienas kitam po mirties palikti atskirų daiktų, pavyzdžiui, buto. Tokia nuostata prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms (Vileita, 2011, p. 63; Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. birželio 16 d. sprendimas civilinėje byloje). Šiuo testamentu taip pat gali būti paskirtas įpėdinis, kuris paveldės turtą po pergyvenusio sutuoktinio mirties. Taigi, ši specifinė testamentu forma nustato papildomas sąlygas ir ribojimus testatoriui, kuris siekia turtą palikti bendruoju sutuoktinių testamentu. Visų pirma, tai sąlygos sandorio subjektui – šį testamentą gali sudaryti tik du susituokę asmenys. Kiti ribojimai yra nukreipti į testamentu turinį – turtą po pergyvenusio sutuoktinio mirties paveldi tik pergyvenęs sutuoktinis, taigi, sutuoktiniai pasiskiria vienas kitą įpėdiniais. Taip pat šiuo testamentu sutuoktiniai vienas kitam privalomai palieka visą priklausantį turtą vieno iš sutuoktinių mirties dieną. Įstatymas šio testamentu atveju leidžia tik nustatyti testamentinę išskirtinę arba palikti dalį turto visuomenei naudingam tikslui ar labdarai (Šaltauskienė, 2018, p. 68).

Įdomu tai, jog bendrojo sutuoktinių testamentu sudarymas sąlygoja papildomas ribojimus testatoriams, kurie yra neaktualūs tuomet, kai testamentas sudarytas tik vieno asmens. Remiantis Civilinio kodekso 5.46 straipsnio 2 dalimi, sutuoktinio sudaryti testamentai, neatšaukus bendrojo sutuoktinių testamentu, negalioja. Taigi, bendrasis sutuoktinių testamentas apriboja testatoriui galimybę sudaryti naują testamentą, taip iš dalies apribojama asmens teisės palikti turtą sudarius naują testamentą. Civilinio kodekso 5.49 straipsnyje nurodyta, jog mirus vienam sutuoktiniui, kitas sutuoktinis neturi teisės pakeisti bendrojo sutuoktinių testamentu. Tačiau pergyvenęs sutuoktinis turi teisę atsisakyti priimti palikimą. Tokiu atveju mirusiojo sutuoktinio turtą paveldi jo įpėdiniai pagal įstatymą, o pergyvenęs sutuoktinis įgyja teisę savo nuožiūra sudaryti naują testamentą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje). Praktikoje kartais kyla ginčų teigiant,

jog draudimas sudaryti naują testamentą apriboja testatoriaus laisvės principą. Tačiau visgi nepavyko rasti bylų, kuriose teismas pripažintų galiojančiu testamentą, sudarytą po bendrojo sutuoktinių testamento sudarymo. Teismuose išsakyta pozicija, jog teisė sudaryti naują asmeninį testamentą yra apribota paties testatoriaus valia sudarius bendrąjį sutuoktinių testamentą ir neatsisakius priimti palikimo po sutuoktinio mirties (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, įstatymuose yra pakankamai detalios formos reikalavimai testamento sudarymui. Imperatyvių sąlygų formai įtvirtinimu įstatymų leidėjas siekia užtikrinti, kad testamentas nekeltų abejonių dėl jo tikrumo. Pažymėtina, jog bendrai sutuoktinių sudarytas testamentas yra išskirtinės formos, kuri ateityje sąlygoja papildomus ribojimus abiem testamento sudarytojams.

Apibendrinus skyriuje aptartas būtinausias prielaidas asmeniui sudaryti testamentą, galima padaryti išvadą, jog teisės palikti turtą testamentu įgyvendinimas nėra apsunkintas. Įstatyme įtvirtintų prielaidų nėra daug, jos yra logiškos, beveik visos įprastos kitiems sandoriams. Šių būtinų sąlygų egzistavimas atspindi teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus. Testatorius privalo būti veiksnus, suvokti savo veiksmus ir gebėti juos valdyti, sandoryje laisvai išreikšti tikrąją savo valią. Taip pat, atsižvelgiant į testamento specifiką, šis sandoris turi būti sudarytas savarankiškai. Fizinė negalia netrukdo asmeniui sudaryti testamentą ir nuspręsti dėl tolimesnio turto likimo, bet tai gali būti priežastis, dėl kurios atsiranda papildomos prielaidos testamento sudarymui, pavyzdžiui, gestų kalbos vertėjo privalomas dalyvavimas. Formos reikalavimai yra aiškiai įtvirtinti įstatyme, bendrojo sutuoktinių testamento papildomų ribojimų turinys vienodai aiškinamas ir taikomas teismų praktikoje. Pažymėtina, jog nagrinėjant testamento sudarymo prielaidas, buvo rasta keletas neįžymių problemų: kito asmens testamento pasirašymo institute randama tam tikra priešprieša tarp teisės doktrinos ir teismų praktikos pozicijos dėl kito asmens pakvietimo pasirašyti testamentą; taip pat Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu patvirtintas nagrinėtas Aprašas įtvirtina, jog galima pagalba priimant kasdienes sprendimus testamento sudarymo srityje – tai labai abejotina norma, kuri prieštarauja įstatymo nuostatoms, įtvirtinančioms testamentą, kaip sandorio, asmeniškumą.

3. TESTAMENTO SUDARYMO RIBOJIMAI

Įgyvendinant teisę turtą palikti testamentu ir taip sudarant vienašalį sandorį – testamentą, turi būti laikomasi tam tikrų ribojimų. Kaip anksčiau minėta, testamentu sudarymo prielaidos siejamos su pačiu sandorio subjektu – testatoriumi bei jo valios išraiška, taip pat imperatyviai įtvirtintomis testamentu sudarymo formomis. Testamentu sudarymo ribojimai siejasi jau su pačiu testamentu turiniu ir turto paskirstymu įpėdiniais.

3.1 Testamentu turinys

Testamentu turinį sudaro testatoriaus patvarkymai, padaryti jo laisva valia ir išreikšti testamente. Paprastai tai būna patvarkymai dėl testatoriui priklausančio turto (Vileita, 2011, p. 68). Remiantis Civilinio kodekso 5.16 straipsnio 1 dalies 3 punktu, testamentu turinys turi būti teisėtas ir suprantamas. Testamentu turinys laikomas neteisėtu, jei testamentu nuostatos prieštarauja imperatyvioms įstatymu normoms (Civilinio kodekso 1.80 straipsnis), viešajai tvarkai ar gerai moralei (Civilinio kodekso 1.81 straipsnis). Neteisėtos, imperatyvių įstatymu normų neatitinkančios testamentu nuostatos prieštarauja Konstitucijos, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytiems reikalavimams. Viešosios tvarkos ir geros moralės sąvokos nėra atskleistos Civiliniame kodekse. Įvertinti testamentu nuostatų prieštaravimą viešajai tvarkai ir gerai moralei yra sudėtingiau, nei imperatyvioms įstatymu normoms (Aleksandravičienė, 2016, p. 58). Tai vertinamieji kriterijai, kurių turinys yra atskleistas teismų praktikoje. Viešoji tvarka apima pagrindinius principus, kuriais grindžiama valstybės teisinė sistema, o principai įtvirtinti Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose. Gera moralė yra labai abstrakti kategorija, kilus geros moralės taikymo klausimui, teismui privalu taikyti bylos nagrinėjimo metu pripažįstamus moralės standartus, vadovaujantis objektyviu kriterijumi (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Yra vienareikšmiškai pripažįstamų sąlygų, kurios prieštarauja imperatyvioms įstatymu normoms, viešajai tvarkai ir gerai moralei, pavyzdžiui, testamentu nuostatos, skatinančios vesti amoralų gyvenimo būdą, pažeisti įstatymus, daryti nusikalstamas veikas, neinformuoti apie žinomas neteisėtas veikas ar užsiimti neteisėta veikla ir pan. Tokių nuostatų neteisėtumą pastebėti nesunku, dėl jų paprastai nekyla ginčų ir abejonių, jos pripažįstamos negaliojančiomis ir netaikomos vykdant testamentą. Tačiau egzistuoja ir tokių testamentu turinio nuostatų, dėl kurių teisėtumo doktrinoje ir notarų praktikoje yra diskutuojama (Aleksandravičienė, 2016, p. 58).

3.1.1 Testamentu nuostatos, varžančios įpėdinio nuosavybės teisę

Visų pirma, tai nuostatos, kuriomis apribojama įpėdinio teisė laisvai disponuoti jam priklausančiu turtu. Teisinėje literatūroje ir notarinėje praktikoje keliamas klausimas, ar

testatorius gali įpėdiniui uždrausti disponuoti turtu, įpareigoti parduoti ar neparduoti paveldėtus daiktus ir pan. Ši diskusija kyla dėl to, nes nesutariama dėl dviejų konstitucinių principų – nuosavybės neliečiamumo ir sutarties laisvės principo (Aleksandravičienė, 2016, p. 59). Sudarant testamentą, nėra aišku, ar visgi testatorius testamente gali tvirtinti tam tikras turto naudojimo, disponavimo juo taisykles įpėdiniam, ar visgi testatorius turi apsiriboti tik paliekamo turto paskirstymu. Kai kada testatorius, spręsdamas dėl tolimesnio turto likimo, nori įpėdiniam įtvirtinti tam tikrus ribojimus, siekdamas turtą išlaikyti vienoje giminėje, valstybės teritorijoje, vienoje kolekciijoje ir pan. Iš vienos pusės galima būtų teigti, jog priėmęs palikimą, įpėdinis tampa paveldėto turtu savininku ir įgauna teisę laisvai disponuoti turimu turtu, tačiau viską vertinant kito principo kontekste, testatorius turi teisę laisvai apsispręsti dėl sudaromo sandorio turinio, o įpėdinis, nesutikdamas su disponavimo apribojimais, gali palikimo nepriimti. Pavyzdžiui, doktrinoje sutinkama nuomonė, jog testatorius gali nurodyti, jog įpėdinis paveldės bendrovės akcijas tik tuo atveju, jeigu taps akcininkų sutarties šalimi (Miliauskas, 2012, p. 81). Vertinant įstatymo nuostatas, Civilinio kodekso 4.39 straipsnyje įtvirtinta, jog nuosavybės teisė gali būti apribota paties savininko valia. Testatorius, įgyvendindamas teisę disponuoti jam priklausančiu turtu, testamentu gali palikti turtą savo nuožiūra, įtraukdamas ir tam tikrus apribojimus. Civiliniame kodekse, taip pat kituose teisės aktuose nėra įtvirtinto draudimo įtraukti į testamentą nuostatas, kurios apriboja įpėdinio nuosavybės teises (Aleksandravičienė, 2016, p. 59). Taigi, vadovaujantis sutarčių laisvės principu, tokios nuostatos turėtų būti leistinos ir nelaikomos neteisėtomis.

Apskritai Civilinio kodekso 5 knygoje įtvirtinti atskiri atvejai, kai testatorius gali apriboti įpėdinių nuosavybės teisę. Civilinio kodekso 5.40 straipsnyje numatyta, jog testatorius gali pavesti testamentu vykdytojui valdyti priimtą nustatyta tvarka palikimą; Civilinio kodekso 5.69 straipsnio 2 dalyje nurodyta, jog testatorius testamentu gali nustatyti terminą, per kurį įpėdiniai paveldėtą turtą valdo bendrai. Vadovaujantis Civilinio kodekso 4.108 straipsniu, testamentu pagrindu testatorius gali apriboti įpėdinio nuosavybės teisę, nustatydamas turto patikėjimo teisę. Tokiu atveju testatorius gali nustatyti tvarką ir sąlygas, pagal kurias paveldėtas turtas bus valdomas, naudojamas ir disponuojamas (Statkevičius, 2018, p. 98-99). Patikėjimo teisės nustatymas aktualus tokiu atveju, kai testatorius nori, jog palikimą tam tikrą laiką tarpą valdytojų ne pats įpėdinis ar jo atstovas pagal įstatymą, bet atskirai paskirtas turto patikėtinis. Teismų praktikoje yra labai nedaug bylų, kuriose aptariamas įpėdinio nuosavybės teisės suvaržymo teisėtumas ir pagrįstumas. Teismai linkę laikyti teisėtais apribojimais, nustatytus įpėdinių priimamam palikimui. Viename apeliacinės instancijos teismo sprendime

nurodyta, jog testatorius yra turto savininkas testamentu sudarymo metu, todėl pasinaudodamas turima subjektine teise savo nuožiūra valdyti, naudoti turtą ir juo disponuoti, turi teisę nuspręsti, kaip ir kiek perleisti jos turimas nuosavybės teisės turinį sudarančias daiktines teises – teisę valdyti, naudoti turtą ir juo disponuoti. Byloje teismas nurodė, jog įpėdinės nuosavybės teisė į paliktą palikimą gali būti varžoma testamentinės išskirtinės turėtojo valia, jei taip numatė testatorius (Kauno apygardos teismo 2012 m. birželio 28 d. sprendimas civilinėje byloje). Kitoje byloje I instancijos teismas nurodė, jog testamentu nuostata, kuria nustatyta, kad testamentu tenkančią turto dalį įpėdinis gali perleisti tik kitiems testamentiniams įpėdiniams, yra teisėta. Testatoriaus valia yra sudėtingas ir individualus reiškinys, ją gali sąlygoti, suformuoti ir netgi nulemti įvairūs testatoriaus fiziniai ir emociniai aspektai. Teismas pasisakė, jog nors testatoriaus valia įpėdiniui gali būti nepriimtina, tačiau turi būti gerbiama ir vykdoma (Šiaulių apylinkės teismo 2015 m. lapkričio 4 d. sprendimas civilinėje byloje). Nepavyko rasti bylų, kuriose teismas pasisakytų priešingai ir pripažintų negaliojančią testamentu nuostata, kurios pagrindu suvaržomos įpėdinio nuosavybės teisės paveldėtam turtui. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nepasitaikė bylų, kuriose nagrinėjamas įpėdinių nuosavybės teisės suvaržymo klausimas. Bendrai aptariant teismo poziciją daiktinių teisių suvaržymo klausimu, daiktinės teisės pasižymi absoliutumu, tačiau tai nereiškia, jog ši teisė yra suprantama kaip neribojama. Daiktinės teisės, įskaitant ir nuosavybės teisę, gali būti apribojamos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, remiantis dabartiniu reguliavimu, testatorius, įgyvendinamas savo teisę palikti turtą testamentu, gali numatyti tam tikrus suvaržymus savo paliekamam turtui.

Tačiau notarinėje praktikoje pažymima, jog testatorius negali nurodyti sąlygos, kuria įpėdinis įpareigojamas palikti jam palieką turtą kokiam nors konkrečiam asmeniui, nes šiuo atveju ribojama jau ne nuosavybės teisė, o įpėdinio laisvė sudaryti testamentą. Lietuvoje testatorius neturi galimybės suvaržyti įpėdinio laisvės sudaryti testamentą ir reguliuoti savo turto paveldėjimo po turtą paveldėjusio įpėdinio mirties (Aleksandravičienė, 2016, p. 60). Taip siekiama apsaugoti būsimojo testatoriaus laisvės principą savo nuožiūra sudaryti testamentą ir nuspręsti dėl testamentu turinio.

Toliau nagrinėjant įpėdinio nuosavybės teisės suvaržymą, aktualu aptarti ir tokių suvaržymų terminą. Minėtose Civilinio kodekso normose, kurios nurodo galimus nuosavybės teisės suvaržymus, t. y. Civilinio kodekso 5.40 ir 5.69 straipsniuose, nurodyti galimi maksimalūs paveldimo turto suvaržymų terminai. Taip įstatymo leidėjas įvedė tam tikrą

apibrėžtumą. Galbūt nustatyti tokį terminą kiekvienam iš nuosavybės teisės suvaržymų būtų logiškas sprendimas, kad įpėdinio nuosavybės teisė neliktų suvaržyta neribotą terminą.

3.1.2 Testamento sąlygos

Remiantis Civilinio kodekso 5.36 straipsniu, testatorius turi teisę testamente nustatyti įpėdiniui ar testamentinės išskirtinės gavėjui sąlygą ar sąlygas, kurias šis privalo įvykdyti, kad galėtų paveldėti ar galėtų gauti testamentinę išskirtinę. Negalioja neteisėtos sąlygos ir sąlygos, prieštaraujančios visuomenės papročiams ar pažeidžiančios geros moralės reikalavimus. Tai vienintelis apribojimas sąlygoms, įtvirtintas Civiliniame kodekse. Nenumatytas jokių pavyzdinių sąlygų sąrašas, nėra įtvirtinta jokių kitų apribojimų sąlygų turiniui, nenumatytas sąlygų terminas. Sąlygos paveldėti paprastai skirstomos į dvi rūšis: 1) sąlygos palikimui ar testamentinei išskirtinei priimti, šios sąlygos turi būti įvykdytos iki palikimo ar testamentinės išskirtinės priėmimo momento; 2) sąlygos, kurias reikia įvykdyti jau priėmus palikimą ar testamentinę išskirtinę (Aleksandravičienė, 2016, p. 61).

Kai kalbama apie sąlygas, kurias reikia įvykdyti iki palikimo priėmimo, jų įvykdymo terminas yra aiškus. Remiantis Civilinio kodekso 5.50 straipsnio 3 dalimi, palikimas turi būti priimtas per 3 mėnesius nuo palikimo priėmimo dienos. Taigi, įpėdinis ar testamentinės išskirtinės gavėjas sąlygas turi įvykdyti per 3 mėnesių palikimo priėmimo laikotarpį; sąlygų įvykdymą priimdami palikimo priėmimo pareiškimą ar išduodami paveldėjimo teisės liudijimą patikrina notariai. Tačiau ar gali testatorius testamente numatyti sąlygas, kurias reikia įvykdyti jau priėmus palikimą ar testamentinę išskirtinę? Ar sąlygos gali būti atidedamojo pobūdžio? Teisinėje literatūroje pareikšta nuomonė, jog notaras neturėtų išduoti paveldėjimo teisės liudijimo tol, kol įpėdinis nepateiks faktinių įrodymų apie visų testatoriaus nurodytų sąlygų įvykdymą (Sipavičienė, 2007, p. 48). Ši nuomonė tarsi suponuoja, jog testamente neturėtų būti nustatyta ilgo termino sąlygų, nes kitu atveju būtų pažeistas teisinis apibrėžtumas, įpėdinio teisės būtų pernelyg apribotos. Tačiau galima rasti ir kitos nuomonės šalininkų, teigiančių, jog Civilinis kodeksas nenumato jokių apribojimų sąlygų paveldėti trukmei, o testatoriaus laisvės principas leidžia asmeniui laisvai nustatyti testamentą turinį, taigi testamentu galima įtvirtinti ir sąlygas, kurios tęstųsi ilgą laiką ir galėtų būti įvykdytos ir po palikimo priėmimo (Aleksandravičienė, 2016, p. 62). Analizuojant Civilinio kodekso 5 knygos nuostatas, 5.8 straipsnis numato ribotą ratą asmenų, kurie gali ginčyti palikimo priėmimo teisėtumą bei išduotą paveldėjimo teisės liudijimą. Tai gali daryti tik asmenys, pretenduojantys į palikimą. Ieškinio pareiškimui numatytas vienerių metų terminas. Taigi, Civilinis kodeksas nenumato galimybės praėjus ilgesniam laiko tarpui reikalauti, kad testamentinė sąlyga būtų įvykdyta arba

ginčyti palikimo priėmimo teisėtumą, nes ginčijimui numatytas tik vienerių metų ieškinio pareiškimo terminas, ginčyti gali labai ribotas subjektų ratas. Turėtų būti pritariama nuomonei, jog esant dabartiniam reglamentavimui, testamentu sudarymas su atidedamąja sąlyga yra labai komplikuoatas. (Statkevičius, 2018, p. 113). Šiuo atveju teisiniame reguliavime galima išvengti spragą, kurią įstatymų leidėjui reikėtų užpildyti konkrečiau apibrėžiant sąlygas, kurios galėtų būti nurodytos testamente, taip pat siekiant didesnio teisinio apibrėžtumo nurodyti maksimalų tokių sąlygų įvykdymo terminą. Kai kuriose valstybėse įstatymai leidžia įtvirtinti neapibrėžtas sąlygas, tačiau numato maksimalius tokių sąlygų galiojimo terminus. Pavyzdžiui, Vokietijoje ir Nyderlanduose maksimalus sąlygų galiojimo terminas yra 30 metų po testatoriaus mirties. Praėjus 30 metų, sąlygos nebegalioja (Nyderlandų civilinis kodeksas, 1992; Vokietijos civilinis kodeksas, 2002).

Kitas ribojimas, susijęs su testamentu sąlygomis – šių sąlygų teisėtumas. Žinoma, negalioja sąlygos, prieštaraujančios imperatyvioms įstatymo normoms, taip pat viešajai tvarkai ir gerai moralei, bet nėra visiškai aišku, kur yra riba tarp teisėtos ir neteisėtos sąlygos. Teisinėje literatūroje išreikšta nuomonė, jog testatorius negali testamentu palikimo susieti su sąlygomis, kurios suvaržo įpėdinio konstitucines ir kitas įstatymuose numatytas teises ir laisves. Pavyzdžiui, neleistina yra sąlyga, liepianti įpėdiniui pasirinkti ar išpažinti atitinkamą religiją (pažeidžiama konstitucinė asmens teisė laisvai pasirinkti tikėjimą); neleistinas reikalavimas persikelti gyventi į tam tikrą gyvenamąją vietą (pažeidžiama konstitucinė asmens teisė laisvai pasirinkti gyvenamąją vietą); neleistinas reikalavimas priklausyti kokiai nors bendrijai, politinei partijai, asociacijai ir pan. (pažeidžiama asmens teisė pasirinkti, priklausyti ar ne minėtiems dariniams); neteisėtu taip pat laikomas reikalavimas sudaryti santuoką su konkrečiu asmeniu ar apskritai santuokos nesudaryti (pažeidžiama asmens teisė į laisvą santuokos sudarymą) (Statkevičius, 2018, p. 97-98). Tačiau egzistuoja ir nuomonė, jog minėtas sąlygas vertinat testatoriaus laisvės principo kontekste, testatorius galėtų numatyti ir tokias sąlygas, kurios riboja asmenines įpėdinio teises, nes įpėdinis neprivalo priimti palikimo. Tai reiškia, jog be įpėdinio sutikimo jo teisės nėra suvaržomos (Anderson, 2011, p. 118 cit. Statkevičius, 2018, p. 98). Kadangi įstatyme nenurodytas pavyzdinis neteisėtų sąlygų sąrašas, dėl kiekvienos abejotinos sąlygos turi būti atliekamas atskiras vertinimas ir sprendžiama, ar sąlyga atitinka teisėtumo, viešosios tvarkos ir geros moralės reikalavimus. Kaip ir minėta, kol kas Lietuvos doktrinoje laikomasi nuomonės, jog sąlygos, varžančios įpėdinio asmenines teises, negalioja. Pavyzdžiui, Italijos civiliniame kodekse konkrečiai įvardyta, kad negalioja testamentu sąlygos, ribojančios santuokos institutą (Italijos civilinis kodeksas, 1942), Nyderlandų civiliniame

kodekse įtvirtinta, jog negalioja testamento sąlygos, visiškai panaikinančios įpėdinio teisę disponuoti turtu (Nyderlandų civilinis kodeksas, 1992). Įdomu tai, jog Latvijos civilinis kodeksas leidžia testatoriui nustatyti sąlygą, pagal kurią įpėdinis turi vesti arba nevesti konkretaus asmens (Latvijos civilinis kodeksas, 1992). Detalesnis testamento sąlygų reglamentavimas padėtų lengviau suvokti įstatymo leidėjo poziciją šiuo klausimu (Aleksandravičienė, 2016, p. 61). Tačiau esant ne visai apibrėžtam teisiniam reguliavimui, taip pat, kol šiuo klausimu nesusiformuos teismų praktika, testatorius, įgyvendindamas savo teisę palikti turtą testamentu, neturėtų į testamentą įtraukti sąlygų, ribojančių įpėdinio ar testamentinės išskirtinės gavėjo asmenines teises.

3.1.3 Nuostatos dėl testamento dalyko

Įgyvendindamas savo teisę palikti turtą testamentu, testatorius gali palikti tik tokį turtą, kurį paveldėti leidžia įstatymai. Civilinio kodekso 5.1 straipsnyje nurodyta, jog testamento dalyku gali būti tiek materialūs (kilnojamieji ir nekilnojamieji), tiek nematerialūs dalykai (vertybiniai popieriai, patentai, prekių ženklai ir kt.), taip pat palikėjo turtinės teisės, įstatymų numatytais atvejais intelektinė nuosavybė ir kitos įstatymų nustatytos turtinės teisės bei pareigos. Įstatyme nurodyta, jog yra nepaveldimos asmeninės neturtinės ir turtinės teisės, neatskiriama susijusios su palikėjo asmeniu (teisė į garbę ir orumą, autorystė, teisė į autorinį vardą, į kūrinio neliečiamybę, į atlikėjo vardą ir atlikimo neliečiamybę), teisė į alimentus ir pašalpas, mokamas palikėjui išlaikyti, teisė į pensiją, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis.

Turtinių teisių atžvilgiu galioja bendra nuostata, kad jos gali būti paveldimos, išskyrus atvejus, kai jos neatskiriama susijusios su palikėjo asmeniu. Teisinėje literatūroje išvardinta, jog nepaveldima teisė reikalauti atlyginti neturtinę žalą, atsiradusią atimant asmens gyvybę ar sužalojus asmens sveikatą; teisė gauti išlaikymą iki gyvos galvos, nes ji neatskiriama nuo rentos gavėjo asmens; prievolė išlaikyti nepilnamečius vaikus; teisė į pensiją ar valstybinę signataro rentą (Statkevičius, 2018, p. 97). Naujausia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis suformavo naują taisyklę dėl neturtinės žalos paveldėjimo – nukentėjusiajam priklausantis neturtinės žalos atlyginimas gali būti paveldimas jo įpėdinių, kai nukentėjęsysis mirė jau pareiškęs teisme ieškinį dėl jos atlyginimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, teisė į neturtinės žalos atlyginimą su tam tikrais ribojimais taip pat priskirta prie paveldimų dalykų.

Civilinio kodekso 75 straipsnyje numatytas dar vienas ribojimas paveldimam objektui – tai žemė. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinio įstatymo (toliau – konstitucinis įstatymas) 3 straipsniu, įsigyti nuosavybės teise

žemę, vidaus vandenį ir miškus gali būti leidžiama užsienio subjektams, atitinkantiems Lietuvos pasirinktos europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio..., 1996) Jeigu testamentu testatorius palieka žemę subjektui, kuris neatitinka šių kriterijų (pavyzdžiui, yra Rusijos pilietis), tokiu atveju žemę paveldi testamente nurodytas asmuo, tačiau jis turi teisę tik į pinigų sumą, gautą pardavus paveldėtą žemės sklypą ar jo dalį. Toks sklypas nebus įregistruojamas šio įpėdinio vardu, jis negalės valdyti, naudoti ir laisvai disponuoti šia žeme. Testatorius tokiam turtui negali atskirai įtvirtinti minėtų ribojimų (pavyzdžiui, uždrausti žemę parduoti ir pan.), nes šiuo atveju įpėdinis neatitinka imperatyvių įstatymo reikalavimų, keliamų atitinkamos nuosavybės savininkui.

3.1.4 Testamento turinio suprantamumas

Įstatymas nenustato testamento turinio suprantamumo sampratos ir kriterijų. Testamento turinio suprantamumas gali būti apibrėžiamas kaip galimybė neginčijamai nustatyti testatoriaus valią analizuojant testamento turinį, atsižvelgiant į vidutiniškai informuoto, protingai apdairaus ir atidaus testatoriaus supratimo standartą. Nesuprantamu testamentu laikytinas toks, kurio turinio neįmanoma suprasti dėl techninių priežasčių (turinys neįskaitomas) arba dėl jo prieštaravimo (Statkevičius, 2018, p. 100). Remiantis Civilinio kodekso 5.16 straipsnio 3 dalimi, neišlikęs testamentas neturi jokios galios. Tokio testamento turinio negalima nustatyti teismo tvarka. Oficialiojo testamento atveju, testamentas saugomas pas notarą, todėl testamento tekstas visuomet yra aiškus ir įskaitomas. Tačiau jei testatorius yra sudaręs asmeninį testamentą ir nėra perdavęs jo saugoti notarui, tokiu atveju testatorius turėtų užtikrinti, kad asmeninio testamento tekstas nesušlaps, neišbluks ir liks įskaitomas.

Taip pat testatorius turi suformuluoti testamento turinį nesudarydamas prieštaravimų. Po testatoriaus mirties, kai pradedamas vykdyti testamentas, notaro išduotas paveldėjimo teisės liudijimas turi tiksliai atitikti testamente išdėstytą testatoriaus valią. Įprastai dėl to nekyla problemų, kai testamento turinys yra nuoseklus, nedviprasmiškas, neprieštaringas, testamentas surašytas vartojant standartinę teisinę terminiją ir sąvokas, apibrėžtas teisės normų. Remiantis Civilinio kodekso 5.18 straipsnio 2 dalimi, testamento teksto klaidos, netikslus asmenų įvardijimas, tai, kad kokio nors asmens ar daikto savybė ar padėtis pasikeitė ar išnyko, jei iš testamento turinio testatoriaus valia aiški, neturi reikšmės. Tačiau jeigu testamento turinį galima aiškinti skirtingai, arba jo turinio esminės dalys prieštarauja viena kitai ir kartu panaikina viena kitą, tokiu atveju testamento sąlygas išaiškinti gali tik teismas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje). Testatorius turi testamente kuo suprantamiau išdėstyti patvarkymus, aiškiai įvardinti, kuris iš įpėdinių ką

paveldi, vengti dviprasmiškumo. Jeigu notarui kyla teisiškai motyvuotų abejonių, testamentas netampa negaliojančiu, dėl testamento turinio sprendžia teismas (Statkevičius, 2018, p. 100). Bet tokiu atveju, kai testamento nuostatos viena kitai prieštarauja ir testamento neįmanoma išaiškinti tikrojo testamento turinio, tuomet testatoriaus valia lieka neįgyvendinta ir įpėdiniai paveldi pagal įstatymą.

Taigi, įstatymo leidėjas reikalauja, kad testamento turinys būtų suprantamas ir teisėtas. Testamente negali būti nuostatų, prieštaraujančių teisės aktams, viešajai tvarkai ir gerai moralei. Tačiau įstatymuose nėra apibūdinta, kokios sąlygos ir ribojimai gali būti testamente. Apibendrinus darbe pateiktą informaciją, matyti, jog teismų praktika leidžia testatoriui numatyti apribojimus, varžančius įpėdinio nuosavybės teisę gautam testamentu turtui. Tačiau teisinėje literatūroje lieka neatsakytas klausimas dėl sąlygų, kurias galima tvirtinti testamente – kol kas vyrauja nuomonė, jog nėra draudžiama įtvirtinti ilgo termino sąlygas, tačiau jų įgyvendinimo priežiūra apsunkena Civiliniame kodekse numatytais ribojimais palikimo priėmimo ginčijimui. Tačiau vertinant testamento sąlygas, kuriomis bandoma riboti įpėdinio asmenines teises, Lietuvos teisinėje literatūroje jos kol kas laikomos prieštaraujančiomis teisės aktams. Todėl reikalingas aiškesnis teisinis reguliavimas testamento sąlygų atžvilgiu.

3.2 Privaloma palikimo dalis

Testamento laisvės principas leidžia palikėjui savo nuožiūra priimti sprendimą dėl palikimą sudarančio turto – palikti jį bet kuriems civilinės teisės subjektams, paskirstyti dalimis, susieti paveldėjimo teisę su kokios nors prievolės įvykdymu ar apskritai nepriimti jokio sprendimo palikimo klausimu. Šis principas gali būti ribojamas tik įstatyme nustatytais atvejais. Vienas iš tokių atvejų įtvirtintas CK 5.20 straipsnio 1 dalyje, kai palikėjas artimiausius šeimos narius, kuriems būtina parama, be adekvačios priežasties nušalina nuo palikimo, valstybė turi įsikišti į paveldėjimo santykius ir apginti tokius šeimos narius, suteikdama jiems teisę į privalomąją palikimo dalį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje).

Civilinio kodekso 5.20 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog palikėjo vaikai (įvaikiai), sutuoktinis, tėvai (įtėviai), kuriems palikėjo mirties dieną buvo reikalingas išlaikymas, paveldi, nepaisant testamento turinio, pusę tos dalies, kuri kiekvienam iš jų tektų paveldint pagal įstatymą, jeigu testamentu neskirta daugiau. Taigi, įstatymų leidėjas, įtvirtindamas teisę į privalomąją palikimo dalį, atitinkama apimtimi apribojo testamento laisvės principo veikimą. Kasacinio teismo praktikoje gana išsamiai aptarti išlaikymo reikalingumui konstatuoti būtini kriterijai: įvertinamos visos atitinkamo asmens gaunamos pajamos, galimybės jų gauti,

įvertinamas turimas turtas ir turtinės teisės, taip pat konkretūs asmens poreikiai. Teismai, vertindami išlaikymo reikalingumą pareiškėjui palikimo atsiradimo metu, turėtų įvertinti, ar jis išnaudojo visas objektyviai įgyvendinamas galimybes gauti lėšų, būtinų gyvenimo reikmėms. Klausimas dėl išlaikymo reikalingumo gali būti teigiamai išspręstas tik teismui įvertinus visą palikimo atsiradimo dieną atitinkamo asmens turtinę padėtį ir konstatavus, kad jis savo pajamomis ir jam priklausančiu turtu neturi galimybės patenkinti būtinų savo poreikių. Taip pat vertinant išlaikymo reikalingumą atsižvelgiama į teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje).

Paprastai išlaikymo reikalingumo faktą konstatuoja teismas, siekiant užtikrinti, kad testatoriaus teisė laisva valia paskirstyti savo turtą po mirties nebūtų nepagrįstai apribota. Civilinio kodekso 5.20 straipsnis nenustato jokių prezumpcijų dėl išlaikymo reikalingumo. Teisės doktrinoje išreikšta nuomonė, jog išlaikymo reikalingumas gali būti nustatytas ne tik teismo, bet ir kitų valstybės institucijų. Antai socialinės rūpybos tarnybos skiria tokiems asmenims pašalpas, savivaldybė kompensuoja dalį mokesčių už komunalines paslaugas. Taigi, kai pajamų nepakankamumas nustatytas valstybės institucijų, notarai neturėtų reikalauti išlaikymo reikalingumo nustatyti teismo tvarka, jeigu šių aplinkybių neginčija kiti įpėdiniai (Vileita, 2011, p. 74). Tačiau notaras visgi negali įvertinti, ar privalomosios palikimo dalies reikalaujantis asmuo išnaudojo visas objektyvias galimybes pagerinti savo materialinę padėtį. Taip pat gali likti neįvertintos kitos svarios aplinkybės, dėl kurių testatorius nepaliko turto išlaikymo reikalingiems asmenims, pavyzdžiui, fizinis ar psichologinis smurtas, piktnaudžiavimas alkoholiu, nusikalstamo gyvenimo propagavimas ir pan. Dėl šių priežasčių išlaikymo reikalingumą turėtų konstatuoti teismas (Bradaitė, 2018, p. 224). Lietuvos notarų prezidiumo nuomone, galimos dvi išimtys, kada įpėdinis neturi kreiptis į teismą dėl išlaikymo reikalingumo nustatymo – kai įpėdinis yra nepilnametis arba kai testamentiniai įpėdiniai neprieštarauja dėl privalomosios palikimo dalies išskyrimo (Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2012 m..., cit. Bradaitė, 2018, p. 224).

Privalomoji palikimo dalis priteisiama išlaikymo reikalingiems asmenims tokiu atveju, kai testatorius jiems turto neskyrė arba skyrė mažiau negu pusę tos dalies, kuri tektų paveldint pagal įstatymą. Taigi, nesvarbu skiriamo turto dydis materialia išraiška, svarbu skiriamo turto dalis. Pažymėtina, jog esant pirmos eilės įpėdiniams (palikėjo vaikams ir įvaikiams), antros eilės įpėdiniai (tėvai ar tėviai), privalomosios palikimo dalies paveldėti negali. Kai įpėdinis pagal įstatymą yra nepilnametis, privalomoji palikimo dalis jam turėtų būti nustatoma be kreipimosi į teismą, t. y. neįrodinėjant jam reikalingo išlaikymo (Lietuvos Aukščiausiojo

Teismo apžvalga bylose..., 2018). Teisinėje literatūroje pastebima, jog sprendžiant dėl privalomosios palikimo dalies skyrimo, nevertinamas nepilnamečio amžius, artumas su palikėju, jo iš palikėjo jau gautas turtas kaip išlaikymo dalis ir pan. (Bronušienė, 2019, p. 163). Taigi, nepilnamečio palikėjo interesai paveldėjimo bylose yra stipriai apsaugoti.

Privalomoji palikimo dalis užtikrina šeimos narių solidarumą, vaikų apsaugą nuo tėvų nepriežiūros ir turto išsaugojimą šeimoje (Bronušienė, 2019, p. 161). Šios privalomosios palikimo dalies funkcijos pateisina šio instituto svarbą bei testatoriaus laisvės principo ribojimą. Tačiau pilnamečių asmenų išlaikymo reikalingumas turėtų būti nustatomas teisme taip siekiant užtikrinti, kad privaloma palikimo dalis nebūtų išskirta nepagrįstai.

Apibendrinus skyriuje nurodytus ribojimus asmens teisės palikti turtą testamentu įgyvendinimui, matyti, jog ribojimai taikomi testamentu turiniui bei įstatyme nustatytais atvejais pačio turto paskirstymui tarp įpėdinių. Privalomosios palikimo dalies institutas taikomas aiškiai įstatyme numatytais atvejais, teisme reikia tik konstatuoti faktą, kad asmeniui reikalingas išlaikymas palikėjo mirties dieną. Tačiau testamentu turinys ir jam taikomi ribojimai iškėlė klausimus, į kuriuos iki šiol nerandamas atsakymas. Didžiausia problematika išsivysčiusi testamentu sąlygų institute, nes nei įstatymas, nei teismų praktika nėra įtvirtinusi aiškių ir konkrečių ribojimų testamentu sąlygoms. Kol nėra susiformavusi teismų praktika, notarai negali formuoti vienareikšmiškos nuomonės šiuo klausimu. Teisinėje literatūroje visgi vyrauja nuomonė, jog testatoriui turi būti leidžiama formuoti sąlygas, nevaržančias asmeninių įpėdinio teisių, tačiau jei sąlygos yra ilgo termino, neaišku, kas turi reguliuoti šių sąlygų įvykdymą. Nepriklausomai nuo tokių ilgalaikių sąlygų įvykdymo, notaras turėtų išduoti paveldėjimo teisės liudijimą siekiant užtikrinti civilinių santykių apibrėžtumą.

IŠVADOS

1. Lietuvoje galioja nuosavybės laisvės principas, todėl asmuo gali laisvai nuspręsti, kam palikti turtą po mirties. Tačiau, ši teisė turi būti tinkamai įgyvendinta. Asmens teisė palikti turtą testamentu taikomos prielaidos ir ribojimai, numatyti įstatymuose, plačiau išaiškinti teisinėje literatūroje ir teismų praktikoje. Prielaidos siejamos su sandorio subjektu – testatoriumi ir testatoriaus valios išraiška, taip pat specialia testamentu sudarymo forma. Ribojimai siejami su pačiu teisės įgyvendinimo objektu – testamentu ir jo nuostatomis bei testatoriaus disponavimo laisve palikti turtą savo nuožiūra.
2. Siekiant turtą palikti testamentu, turi būti tenkinama įstatyme ir teismų praktikoje nurodytų prielaidų visuma. Testamentu sudarymui taikomos privalomos veiksnio; savarankiškumo; laisvos valios; gebėjimo suvokti savo veiksmus ir juos valdyti sąlygos. Fizinė negalia nėra prielaida testamentu nesudaryti, tam yra įtvirtintas kito asmens pasirašymo testamente institutas, kurio taikymo taisyklės yra įtvirtintos vieningai suformuotoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Pažymėtina, jog pagalbos priimančiam kasdienius sprendimus sutarties sudarymas nesuteikia leidimo testamentu sudaryti su kito asmens pagalba, todėl poįstatyminis teisės aktas, nagrinėtas magistro darbe, turėtų būti keistinas.
3. Dar viena testamentu sudarymo prielaida – tinkama testamentu forma. Formos reikalavimai aiškiai įtvirtinti įstatymuose, oficialiojo testamentu atveju už formos reikalavimus yra atsakingas notaras. Bendrojo sutuoktinio testamentu atveju, papildomos sąlygos taikomos testamentu subjektams ir turiniui. Taip pat bendrojo sutuoktinių testamentu sudarymas sąlygoja draudimą sudaryti naują testamentu, neatšaukus bendrojo.
4. Asmeniui įgyvendinant savo teisę sudaryti testamentu, ribojimai taikomi sudaromo testamentu turiniui, taip pat turto paskirstymui tarp įpėdinių. Įstatymas kelia turiniui teisėtumo ir suprantamumo kriterijus, tačiau plačiau šių reikalavimų neišaiškina. Problematika kyla sprendžiant klausimą, kas yra svarbiau, ar testatoriaus laisvės principas ir teisė laisvai nuspręsti paliekamo testamentu turto likimą įskaitant ir suvaržymus, ar visgi įpėdinio teisė laisvai disponuoti jam paliktu turtu. Remiantis vyraujančia nuomone teisės doktrinoje ir teismų praktikoje, kol kas pripažįstama, jog testatorius gali numatyti paveldimam turtui suvaržymus ir jo teisė nustatyti tokius ribojimus kol kas nėra varžoma jokio termino.

5. Taip pat įstatyme nepasisakoma dėl asmeninių įpėdinio teisių suvaržymo priimant palikimą. Teisinėje literatūroje dažniau pasisakoma, jog visgi testatorius palikimo priėmimo susieti su asmeninių teisių suvaržymu negali, nors įpėdinis visgi yra laisvas pasirinkti, ar priimti palikimą su suvaržymais, ar tokio palikimo atsisakyti. Kitų šalių paveldėjimo teisėje įstatymų leidėjas pateikia leistinių ir neleistinių sąlygų pavyzdžius, kas leidžia labiau suvokti, kokie ribojimai yra taikomi testatoriaus valiai.
6. Teorijoje ir praktikoje taip pat kyla klausimų dėl testamentų sąlygų trukmės. Kol kas pritarina teisinėje literatūroje vyraujančiai nuomonei, jog testamente įtvirtinamų sąlygų trukmė yra neribojama, leidžiamos ir atidedamojo pobūdžio sąlygos, tačiau panagrinėjus teisinį reglamentavimą, kuris stipriai apriboja galimybę ginčyti palikimo priėmimą nustatydamas trumpą terminą ir labai ribotą subjektų ratą šios teisės įgyvendinimui, visai nėra neaišku, kas turi prižiūrėti šių sąlygų, ypač ilgo ir neapibrėžto termino, vykdymą. Kaip matyti iš pateiktos problematikos, reikalingas detalesnis teisinis reglamentavimas, kuris apibrėžtų galimų tvirtinti testamente sąlygų turinį ir terminą.
7. Kitas ribojimas, susijęs su turto paskirstymu įstatyme numatytais atvejais, apsaugo išlaikymo reikalingų artimiausių palikėjo asmenų interesus. Privaloma palikimo dalis aiškiai įtvirtinta įstatyme, teismai, taikydami šį institutą, prižiūri, jog testatoriaus valios suvaržymai dėl paliekamo turto būtų taikomi pagrįstai ir būtų konstatuota, kad asmeniui, pretenduojančiam į privalomą palikimo dalį, tikrai reikalingas išlaikymas.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinis įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 64-1503.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. Lietuvos aidas, 1992, Nr. 190-0.
5. Asmens gebėjimo pasirūpinti savimi ir priimti kasdieninius sprendimus nustatymo tvarkos aprašas. TAR, 2015, Nr. 19609.

Specialioji literatūra:

1. Autorių kolektyvas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001.
2. Autorių kolektyvas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002.
3. Autorių kolektyvas. Paveldėjimo teisė. Lietuvos notarų rūmai, 2018.
4. ALEKSANDRAVIČIENĖ, Sandra. Testamento turinys: kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai. Notariatas, 2016, Nr. 21.
5. ANDERSON M., ARROYO I AMAYUELAS E. The Law of Succession – Testamentary Freedom: European Perspectives. Europa Law Publishing, 2011.
6. BRONUŠIENĖ, Simona. Testatoriaus laisvė ir jos ribos tarptautinio paveldėjimo byloje. Teisė, 2019, Nr. 111.
7. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2012 m. sausio 26 d. nutarimu Nr. 11.1 patvirtintų Testamentų tvirtinimo ir paveldėjimo bylų vedimo rekomendacijos. Notariatas, 2016, Nr. 16.
8. MILIAUSKAS, Paulius. Kai kurie teoriniai akcininkų sutarčių aspektai. Teisė, 2012, Nr. 82.
9. SIPAVIČIENĖ, Romutė. Testamentas – ar visada aišku ir nedviprasmiška? Notariatas, 2007.

10. VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). Vilnius: Justitia, 2003, Nr. 3-4.
11. VILEITA, Alfonsas. Paveldėjimo teisė. Vilnius: Justitia, 2011.

Teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2019 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-242-421/2019.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga bylose dėl paveldėjimo. Teismų praktika, Nr. AC-47-1, 2018.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2018 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-39-916/2018.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2017 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-439-219/2017.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2016 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-258-219/2016.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2016 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-48-686/2016.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2015 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-546-915/2015.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-588-421/2015.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2015 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-329-916/2015.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2015 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-144-313/2015.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2014 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-466/2014.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2014 m. sausio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-109/2014.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2014 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-104/2014.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2013 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-643/2013.

15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2013 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-190/2013.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-492/2012.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2012 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-609/2012.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-539/2011.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2009 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-421/2009.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2008.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2008 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-504/2008.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2007 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-473/2007.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2006 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-377/2006.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2002 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-389/2002.
25. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2019 m. gruodžio 2 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-631-280/2019.
26. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2019 m. birželio 11 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. E2A-639-390/2019.
27. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2016 m. birželio 16 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2s-964-524/2016.
28. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2016 m. sausio 29 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. E2A-1032-340/2016.
29. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2014 m. gegužės 21 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-201-513/2014.
30. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2012 m. birželio 28 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-794-259/2012.
31. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyrius. 2008 m. kovo 15 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-304-345/2008.

32. Šiaulių apylinkės teismo Civilinių bylų skyrius. 2015 m. lapkričio 4 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-7268-841/2015.

Elektroniniai dokumentai:

1. Italijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2021 m. kovo 31 d.] < <https://www.trans-lex.org/601300/italian-codice-civile/> >.
2. Latvijos Respublikos civilinis įstatymas [interaktyvus]. [žiūrėta 2021 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: < <https://likumi.lv/ta/en/en/id/225418-the-civil-law> >.
3. Nyderlandų civilinis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2021 m. kovo 31 d.] < <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodegeneral.htm> >.
4. Vokietijos Federacinės Respublikos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2021 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: < https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/ >.

SANTRAUKA

Asmens teisė palikti turtą testamentu - šios teisės įgyvendinimo prielaidos ir ribojimai

Aurelija Šukevičiūtė

Magistro darbe analizuojama asmens teisės palikti turtą testamentu tema, identifikuojamos ir analizuojamos šios teisės įgyvendinimo prielaidos ir ribojimai. Darbe nagrinėjami aktualūs teisės aktai, teisinė literatūra ir teismų praktikoje pateikti išaiškinimai.

Lietuvoje galioja konstitucinis nuosavybės laisvės principas, asmuo gali laisvai valdyti, naudoti ir disponuoti savo turtu, taip pat nuspręsti, kam atiteks jam priklausanti nuosavybė po mirties. Tokiu atveju asmuo palieka savo turtą testamentu, kurio sudarymui taikomos tam tikros prielaidos ir ribojimai. Prielaidos susiejamos su pačiu sandorio sudarytoju – testatoriumi ir jo laisva valios išraiška. Tai veiksnumas, gebėjimas suvokti savo veiksmus ir juos valdyti, savarankiškumas ir laisva valia – šių visų sąlygų visuma būtina, kad asmuo galėtų sudaryti testamentą. Taip pat svarbi testamento sudarymo prielaida yra tinkama testamento forma, kuriai taikomi imperatyvūs įstatymo reikalavimai. Formos reikalavimai priklauso nuo sudaromo testamento rūšies. Bendrasis sutuoktinių testamentas sąlygoja papildomas prielaidas ir ribojimus – sandorį gali sudaryti tik sutuoktiniai, o šio testamento sudarymas apriboja testatorių galimybę sudaryti naują testamentą. Testamento sudarymui taikomi atskiri ribojimai turinio nuostatoms, taip pat turto paskirstymui įstatyme numatytais atvejais. Turinio ribojimai įstatyme aptarti labai siaurai ir abstrakčiai, teismų praktikos beveik nėra, todėl teisinėje literatūroje ir notarų praktikoje kyla tam tikrų neaiškumų. Remiantis testatoriaus laisvės principu ir teisinėje literatūroje išreikštomis pozicijomis, testatoriui leidžiama suvaržyti įpėdinių nuosavybės teises į paliekamą testamentu turtą, tačiau sąlygos, ribojančios asmenines įpėdinio teises, laikomos neteisėtomis. Nevienareikšmiškai vertinamas, nors šiuo metu praktikoje ir leidžiamas, atidedamųjų sąlygų tvirtinimas testamente.

SUMMARY

The Right of a Person to Bequeath Property – Preconditions and Restrictions for the Exercise of This Right

Aurelija Šukevičiūtė

The master's thesis analyzes the rights of a person to bequeath property on the subject of a will, identifies and analyzes the preconditions and restrictions for the implementation of this right. The paper examines relevant legislation, legal literature and explanations provided in the court's practice.

In Lithuania, the constitutional principle of freedom of property applies, a person is free to manage, use and dispose of his or her property, as well as to decide who will own the property belonging to him or her after death. In this case, the person makes a will, subject to certain preconditions and restrictions. Assumptions are linked to the testator himself and his free expression of will. These are the legal capacity, the ability to perceive and control one's actions, independence and free will - all of which are necessary when a person can make a will. An important precondition for making a will is also the appropriate form of the will, which is subject to imperative legal requirements. The formal requirements depend on the type of will being drawn up. General supplementation of the terms of the spouse's wills with assumptions and restrictions - the transaction can be concluded only by the spouses, and the conclusion of this will restricts the testator's possibility to make a new will. The will itself, as an object, is subject to separate restrictions on content provisions. The law of content restriction is discussed very narrowly and in the abstract, there is almost no adolescent practice, so there are some uncertainties in the legal literature and notary practice. According to the testator's principles of freedom, there are clear positions in the legal literature, the testator is allowed to restrict the heir's property rights to the testamentary estate, but the conditions restricting the heir's personal rights are considered indirect. The inclusion of long terms in a will is also allowed, but it is unclear who needs oversight of such conditions fulfillment.